

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN ÇÖZÜM SÜRECİNDE
TÜRKİYE'NİN ROLÜ**

Müge GÜÇLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
Doç. Dr. Yusuf SAYIN**

KONYA-2022

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Adı Soyadı	Müge GÜÇLÜ		
Numarası	18811401005		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler		
Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
	Doktora		
Tezin Adı	Suriye İç Savaşı'nın Çözüm Sürecinde Türkiye'nin Rolü		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

Müge GÜÇLÜ

İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Müge GÜÇLÜ		
	Numarası	18811401005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Yusuf SAYIN		
Tezin Adı	Suriye İç Savaşı'nın Çözüm Sürecinde Türkiye'nin Rolü			

2010 yılında Orta Doğu'da patlak veren Arap Baharı'nın etkilediği ülkelerden birisi de Suriye olmuştur. Suriye krizi, otoriter bir yönetim anlayışı sergileyen Baas rejimine karşı halkın demokrasi isteğiyle yaptığı gösteri hareketleriyle başlamıştır. Esad ordusunun halk gösterilerini şiddetle bastırmaya çalışması olayların iç savaşa evrilmesine yol açmıştır. Suriye'de başlayan iç savaşla birlikte binlerce insan hayatını kaybetmiş birçok kişi de mülteci olarak başka ülkelere sığınmıştır. Suriye krizi, Türkiye açısından ayrı bir öneme sahiptir. İki ülke arasında geçmişten gelen tarihsel bağlar ve yakın dönemde Türkiye'nin Orta Doğu'da etkili bir aktör olma girişimi konuya özel bir önem verilmesini gerektirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin en uzun kara sınır komşusu da Suriye'dir. Suriye krizinin derinleşmesiyle beraber birçok devlet ve devlet dışı aktör bu topraklar üzerinde rekabete girişmiştir. Suriye'de oluşan güç boşluğundan faydalanmak isteyen terör örgütleri Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit etmiştir. Türkiye, hem sınır hattının güvenliğini sağlamak hem de Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumak için çeşitli askeri operasyonlar düzenlemiştir. Türkiye, gerçekleştirdiği askeri müdahalelerin yanı sıra Suriye'de kalıcı barışı sağlamak adına toplanan zirvelerde diplomatik girişimlerde de bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı da, Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolü analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Türkiye, İç Savaş, Terör, Sınır Güvenliği

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Müge GÜÇLÜ		
	Student Number	18811401005		
	Department	İnternational Relations / İnternational Relations		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Yusuf SAYIN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Role of Türkiye for The Solution Process in The Syrian Civil War			

One of the countries affected by the Arab Spring that broke out in the Middle East in 2010 was Syria. The Syrian crisis started with the demonstrations of the people against the Baath regime, which displayed an authoritarian understanding of government, with the desire for democracy. The efforts of the Assad army to violently suppress the public demonstrations led to the evolution of the events into a civil war. With the civil war that started in Syria, thousands of people lost their lives and many people sought refuge in other countries as refugees. The Syrian crisis has a special importance for Türkiye. The historical ties between the two countries and Türkiye's recent activism to be an effective actor in the region necessitated paying special attention to the issue. In addition, Türkiye's longest land border neighbor is Syria. With the deepening of the Syrian crisis, many state and non-state actors have entered into competition over these lands. Terrorist organizations that want to take advantage of the power vacuum in Syria have threatened Türkiye's border security. Türkiye has carried out various military operations both to ensure the security of the border line and to protect the territorial integrity of Syria. In addition to its military interventions, Türkiye has also made diplomatic initiatives at the summits to ensure lasting peace in Syria. The purpose of this study is to analyze the role played by Türkiye in the resolution process of the Syrian Civil War.

Keywords: Syria, Türkiye, Civil War, Terror, Border Security

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: SURİYE İÇ SAVAŞI VE KRİZİN ÇÖZÜM SÜRECİNİ KURAMLAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMEK

1.1. Realizmin Temel Tezleri ve Suriye İç Savaşı.....	7
1.2. Neorealizm Bağlamında Suriye İç Savaşı'nı Değerlendirmek	14

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI ÖNCESİ VE SONRASI SURİYE-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN SEYRİ

2.1. İç Savaşa Kadar Suriye Tarihinin Arka Planı	25
2.2. İç Savaş Öncesi Suriye-Türkiye İlişkileri	26
2.2.1. Hatay Sorunu	27
2.2.2. Fırat ve Dicle Sorunu	28
2.2.3. Terör Sorunu	29
2.2.4. Adana Mutabakatı.....	29
2.2.5. Adana Mutabakatı Sonrası Suriye-Türkiye İlişkileri.....	30
2.3. Suriye İç Savaşı'nın Gelişimi	31
2.4. İç Savaş Sonrası Değişen Suriye-Türkiye İlişkileri.....	33
2.4.1. RF-4 Türk Jeti Krizi.....	33
2.4.2. Akçakale Olayı	33
2.4.3. Reyhanlı Saldırısı.....	34
2.4.4. Mi-17 Suriye Helikopterinin Düşürülmesi	34

2.4.5. MİG-23 Suriye Savaş Uçağının Düşürülmesi	34
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE İÇ SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN POLİTİKASI

3.1. İç Savaş Sonrası Suriye'de Değişen Güç Dengeleri	35
3.2. Kobani Olayları.....	36
3.3. Şah Fırat Operasyonu.....	37
3.4. Terör Gruplarının Eylemleri	39
3.4.1. Sुरुç Olayları	42
3.5. Fırat Kalkanı Harekâtı	43
3.6. Suriye İç Savaşı ile Değişen Türk-Rus İlişkileri	44
3.6.1. Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi.....	45
3.6.2. Ekonomik Yaptırımlar	46
3.6.3. Türk-Rus İlişkilerinde Düzeltme Süreci	47
3.7. Suriye Krizinin Çözümünde Türk-Rus İnisiyatifi	48
3.7.1. Astana Süreci	50
3.7.2. Soçi Zirvesi	54
3.8. Zeytin Dalı Harekâtı	55
3.9. Mülteci Sorunu Ekseninde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri.....	56
3.10. Suriye Krizinin Türkiye-ABD İlişkilerine Yansıması	57
3.11. Barış Pınarı Harekâtı.....	58
3.12. Türkiye'de Yaşayan Sığınmacıların Son Durumu.....	60
SONUÇ	63
KAYNAKÇA.....	65

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
DEAŞ	Devlet'ül Irak ve's Şam
MC	Milletler Cemiyeti
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YPG	Halk Koruma Birlikleri
YPJ	Kadın Koruma Birlikleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Şah Fırat Operasyonu	38
Şekil 3.2. KCK'nın Sözde Kürdistan Haritası.....	42
Şekil 3.3. Fırat Kalkanı Harekâtı'nda Dönüm Noktası.....	44
Şekil 3.4. Afrin Harekâtı.....	56
Şekil 3.5. Barış Pınarı Harekât Sahası	60

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

2010 yılında Orta Doğu’da başlayan Arap Baharı’nın etkilendiği ülkelerden birisi de Suriye olmuştur. Suriye, Mart 2011 yılından itibaren yaklaşık 11 yıldır kanlı bir iç savaşa tanık olmaktadır. Yüzbinlerce insanın yaşamını kaybettiği milyonlarca insanın da mülteci olarak başka ülkelere sığındığı Suriye krizinde bu bölge adeta rekabet alanına dönüşmüştür. Suriye’de yaşanan savaştan en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Bunun en önemli sebebi iki ülkenin sınır komşusu olmasıdır. Suriye’de yaşanan karışıklık nedeniyle Türkiye en fazla sınır güvenliği bakımından risk altına girmiştir. Türkiye, bu süreçte Suriye krizinin aşılması adına doğrudan birtakım müdahalelerde bulunmuştur.

Bu çalışma, Suriye İç Savaşı’nın çözüm sürecinde Türkiye’nin oynadığı rolü analiz etmektedir. Tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Yusuf SAYIN’a ve çalışmalarımın her aşamasında desteğini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Bu çalışma, Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolü analiz etmektedir. 2010 yılında Tunus'ta patlak veren Arap Baharı Orta Doğu'da birçok ülkeyi derinden sarsmıştır (Canyurt, 2018: 1104). Tunuslu genç Muhammed Bouazizi üniversite mezunu olmuş fakat ülkedeki imkân yetersizliği sebebiyle iş bulamamıştır. İşsiz olan Bouazizi geçimini sağlamak amacıyla seyyar satıcılığa başlamıştır. Bir gün zabıtalardan Tunuslu genci döverek tezgâhına el koymasından üzerine Bouazizi valilik binası önünde üzerine benzin dökerek kendini yakmıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 4). 2010'da gerçekleşen bu olay kısa sürede sosyal medya üzerinden yayılarak belli gruplar içerisinde gençlerin örgütlenmesini sağlamıştır. Otoriter yönetimden şikâyetçi olan diğer Orta Doğu ülkelerindeki halk ayaklanmaya başlamıştır (Polat, 2016: 138).

2010 yılında Orta Doğu'da patlak veren Arap Baharı'nın etkilendiği ülkelerden birisi de Suriye olmuştur. Suriye krizi, otoriter bir yönetim anlayışı sergileyen Baas rejimine karşı halkın demokrasi isteğiyle yaptığı gösteri hareketleriyle başlamıştır. Suriye, Mart 2011 yılından itibaren çatışmaların ve istikrarsızlıkların yaşandığı bir bölge haline gelmiştir. Suriye'de 2011 yılından itibaren yaşanan iç savaşta binlerce insan hayatını kaybetmiş ve birçok insan savaştan kaçarak başka ülkelere sığınmıştır. Orta Doğu'da Arap Baharı'nın devamı olarak görülen süreçte bir grup öğrencinin okul duvarına yazdığı Beşar Esad'e yönelik politik kışkırtmalar halk ayaklanmalarının başlamasında etken olmuştur.

Suriye İç Savaşı'na giden süreçte Suriye tarihinin arka planı, siyasi geçmişi ve ekonomik yapısı da ayrıca etkili olmuştur. Uzun yıllardır tek partinin hâkim olduğu Suriye'de artan işsizlik, yolsuzluk ve otoriter yönetimden şikâyetçi olan halk bu süreçte hükümete tepki göstermeye başlamıştır. Artan halk gösterilerine karşı Esad hükümetinin sert tavır takınması ve ordunun halk protestolarını şiddetle bastırmaya çalışması olayların iç savaşa evrilmesine yol açmıştır. Yüz binlerce insanın yaşamını kaybettiği milyonlarca insanın da mülteci olarak başka ülkelere sığındığı Suriye krizinde bu bölge adeta devletlerin ve terör örgütlerinin savaştığı rekabet alanına dönüşmüştür. ABD, AB, Rusya, İran, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi devletler çıkarları için bu alan üzerinde hem çeşitli anlaşmalar hem de askeri

operasyonlar yapmıştır. DAESH, PKK, KCK gibi çeşitli devlet dışı aktörlerinde bölge üzerinde etkin olmaya çalışması Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit etmiştir.

Türkiye, Suriye krizinin çözüm sürecinde birtakım inisiyatif olarak Rusya'yla askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmiş ve çeşitli bir dizi görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerden birisi de Kazakistan'ın başkenti Astana'da gerçekleştirilen zirve toplantıdır. Suriye sorununu çözmek ve ülkeye barış getirmek için Türkiye, Rusya ve İran'ın liderlik yaptığı bir dizi Astana görüşmesiyle sürece katkıda bulunulmuştur. Bu bağlamda, ilki 23 Ocak 2017 tarihinde olmak üzere toplam 18 Astana görüşmesi gerçekleşmiştir. Genel olarak, yapılan zirvelerde Suriye İç Savaşı'nın sonlandırılması ve bölgenin terör örgütlerinden temizlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin sınır güvenliğinin sağlanması ve sığınmacıların geleceği hakkında yapılacak adımlarda toplantıların konusunu oluşturmuştur.

Suriye'de etkisini gösteren Arap Baharı Türkiye'nin güvenlik denklemini tehlikeye atmış ve Türkiye kriz sürecinde Esad'a karşı sert bir tavır almıştır. Esad'ın yönetimden düşmesi ve Suriye'nin ülke bütünlüğünün yeniden yapılanması için Suriye'de iki grup oluşmuştur. Birincisi, Suriye Ulusal Konseyi diğeri ise Özgür Suriye Ordusu'dur. Esad'a muhalif olan Özgür Suriye Ordusu iç savaş başladığı zaman halkı silahlı ordudan kurtarmak amacıyla kurulmuştur. Zamanla kuruluş amacını genişleten ÖSO, bu süreçte Türkiye'yle yakınlaşarak birlik içerisinde harekât etmiştir. Türkiye, sınır güvenliğini korumak amacıyla yaptığı operasyonlarda Özgür Suriye Ordusu ile beraber adım atmıştır. ÖSO'nun varlığı Türkiye'nin Suriye'de iz sürmesi ve bölgede yapacağı harekâtlara askeri olarak destek sağlaması açısından kolaylık oluşturmuştur.

Suriye'nin yaşadığı kriz neticesinde bölge adeta ulusal ve uluslararası aktörlerin çıkarlarının savaştığı rekabet alanına dönüşmüştür. ABD'nin terör örgütlerine yaptığı silah ve çeşitli yardımlar neticesinde bölgede PKK, DAESH ve PYD hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye sınır ötesi operasyonlar yaparak bölgede terör örgütlerince bir Kürt devleti kurulmasını engellemeye çalışmıştır. Ayrıca Afrin'de hızlı büyüyen PKK/PYD gibi terör örgütlerinin varlığına son vermek ve sınır hattının güvenliğini sağlamak için girişimlerde bulunmuştur.

Türkiye bu bağlamda Fırat kalkanı, Zeytin Dalı, Şah Fırat Operasyonu ve Barış Pınarı Harekâtını gerçekleştirmiştir (Özçelik ve Acun, 2018: 11).

Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye krize operasyonlar yaparak katılmıştır. Türkiye, Ağustos 2016 yılında başlatılan Fırat Kalkanı Operasyonu ile Cerablus kentini terör örgütlerinden temizlemiştir. 21 Şubat 2015 tarihinde ise Süleyman Şah türbesini korumak için Karakozak Köyünü terör örgütlerinden arındırmış ve naaşı bulunduğu yerden taşımıştır. Türkiye, 2018 yılında başlayan Zeytin Dalı Operasyonu ile Menbiç bölgesinden PKK, PYD ve KCK terör örgütlerini temizlemiştir. 2019 yılında yapılan Barış Pınarı Harekâtıyla, sınır hattından başlanmak üzere 30 kilometre derinliğinde bir güvenli bölge oluşturulmuştur (Demir, 2021: 541-580). Sonuç olarak, Türkiye bu süreçte yaptığı zirveler ve operasyonlarda başarı sağlamıştır.

Bu çalışmanın temelini de Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyonlar, bölgeye barış getirmek adına yaptığı bir dizi görüşmeler ve oynadığı rol teşkil etmektedir. Bu amaçla çalışmada veriler, kapsamlı bir yerli ve yabancı literatür taramasına, kronolojik sıralamaya, karşılaştırmaya ve tarihsel süreç analiz yöntemlerine dayanmaktadır. Bu çalışmadaki araştırma yöntemi açıklayıcı-analitiktir. Toplanan bilgiler esas alınarak ve onların incelenmesiyle verilerin açıklanması ve analizi sonrası bu çalışmanın yazımına başlanmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Suriye İç Savaşı ve krizin çözüm süreci kuramlar bağlamında değerlendirilecektir. İkinci bölümde, Arap Baharı öncesi ve sonrası Suriye-Türkiye ilişkilerinin seyri analiz edilecektir. Son bölümde Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin politikası analiz edilecektir.

Araştırmanın Konusu ve Sorunsal

Suriye, 2011 yılında bir iç savaşa maruz kalmış ve kriz günümüze kadar devam etmiştir. Suriye, savaşıyla birlikte büyük bir güvenlik problemi yaşamıştır. Suriye sorunu sadece Esad hükümeti açısından değil aynı zamanda bu ülke üzerinde çıkar sağlayan ülkeler için de bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Türkiye'nin güvenlik politikaları açısından bakıldığında Suriye meselesinin çözülerek göçmenlerin tekrar ülkelerine dönmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye, bu bağlamda Rusya ve İran

öncülüğünde çeşitli zirvelerde toplanarak barış görüşmeleri yapmıştır. Rusya için bazı konularda Suriye önem taşımaktadır. Bu yüzden de Putin, Esad'ı desteklemekte ısrarcı davranmıştır.

İlk olarak, Rusya'nın Suriye'yle sıkı bir ihracat ilişkisi vardır. Rusya büyük miktarda Suriye'ye silah satışı yapmakta ayrıca sahip olduğu araçlar için yedek parçayı Şam'dan temin etmektedir. İkinci olarak Rusya, Suriye üzerinde bir askeri üsse sahiptir. Üçüncü olarak, Suriye'den döşenmeye başlanması planlanan boru hattı Rusya'nın doğalgaz rekabeti açısından önem taşımaktadır (Ağır ve Takar, 2016: 296). Bu sebeplerden dolayı Suriye'nin güvenliği Rusya açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle Rusya, Astana Zirvesi ile barış sürecine katkı yapmak istemiştir.

Amerika açısından bakıldığında ise PKK ve DAESH gibi çeşitli terör gruplarına silah satışı yaparak hem bu işten kazanç sağlamış hem de olası bir Kürt Devleti kurulmasının yolunu açmıştır. Bu durum Türkiye için sınırının dibinde oluşabilecek büyük bir tehdittir. Bu tehdit karşısında Türkiye'nin takındığı tavır ve aldığı operasyon kararları hem Suriye'nin geleceği hem de diğer devletler açısından önem arz etmektedir. Çalışma bu kapsamda, Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolü analiz etmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Çalışma, kuramsal çerçeve olarak Realizm ve Neorealizm teorileri üzerinden analiz edilmiştir. Realizmin temel tezleri açıklandıktan sonra güç konusuna yaptığı vurgu Suriye Savaşı özelinde değerlendirilmiştir. Suriye Savaşı ile bölgede küresel ve bölgesel güçler çeşitli çıkarları uğruna rekabete girişmiştir. Fakat büyük güçler birbirini dengeleyerek savaşın bir galibi olmasını engellemiştir. Bu durum Realizmin savunduğu güçler dengesi kavramının başarıya ulaştığını göstermektedir. Neorealizm ise uluslararası sistemi analiz ederek Suriye İç Savaşı'nı açıklamaya çalışmıştır. Suriye İç Savaşı'ndan yola çıkarak bir analiz yaptığımızda öncelikle uluslararası sistemi oluşturan küresel ve bölgesel güçleri incelememiz gerekmektedir. Bu güçler, bölgede stratejik politikalar izleyerek savaşı yönlendirmeye çalışmıştır. Bu durum Suriye'de vekâlet savaşlarının yaşanmasına sebep olmuştur.

Literatür Taraması

Literatürde Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolü anlatan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların çoğu, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Şah Fırat Operasyonu ve Barış Pınarı Harekâtını anlatmıştır. Ayrıca birçok eserde Türkiye'nin öncülük ettiği Astana süreci anlatılmaktadır. Ancak rekabetin bugün gelinen noktada çatışmayı mümkün kılacak hale gelmesi ve tarafların tercihlerini etkileyen bölgesel iç karışıklıkların varlığını koruyor olması konunun güncel olaylar ve politikalar üzerinden yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu bakımdan Suriye İç Savaşı her gün eklenen konularla güncelliğini sürdürmekte ve araştırılmaya değerdir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolü analiz edebilmektir. Türkiye dolayısıyla barış sürecine çeşitli bir dizi toplantı ve operasyonlarla katkı yapmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin Suriye politikasında temel hedeflerinin kendisine yönelen terör tehdidini önlemek ve bölgede barışçıl çözüm için çeşitli girişimleri desteklemek olduğu iddia edilmektedir. Bu doğrultuda konuyla ilgili çalışmalardan faydalanarak kapsamlı bir analiz sunulmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Suriye'nin yaşadığı kriz neticesinde bölge çatışmalarının yaşandığı bir alana dönüşmüştür. Suriye'de yaşanan kargaşa neticesinde hem bazı devletler hem de devlet dışı gruplar bu alanda hâkimiyet kurmak istemişlerdir. Özellikle oluşan güç boşluğundan faydalanan PKK/PYD gibi terör oluşumları burada bir Kürt devleti kurmak istemektedirler. Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'de oluşturulmaya çalışılan Kürt devleti büyük bir tehdit arz etmektedir. Bu pozisyonda Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlaması için oynayacağı rolün araştırılması önemlidir.

Yöntem

Bu çalışma, Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolü analiz etmektedir. Bu amaçla, Suriye ve Türkiye'nin iç savaş sonrası izlediği politika

üzerinden iki ülke arasında değişen ilişki karşılaştırılmalı olarak ele alınacak ve kronolojik olarak tarihsel süreçten başlayarak analiz edilecektir.

Araştırma Yöntemi

Tez çalışmasında, konuya dair haber siteleri ve gazete yazıları takip edilecektir. Ayrıca ilgili devletlerin Dışişleri Bakanlığı sitelerinden de güncel konular araştırılacaktır. Çalışma ağırlıklı olarak, online olarak ulaşılabilecek çeşitli makale, kitap ve bilimsel kaynaklardan oluşacaktır. Kaynaklardan ilgili bölümler tahlil edildikten sonra konu açıklanmaya başlanacaktır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın temelini Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyonlar, bölgeye barış getirmek adına yaptığı bir dizi görüşmeler ve oynadığı rol teşkil etmektedir. Bu amaçla çalışmada veriler, kapsamlı bir yerli ve yabancı literatür taramasına, kronolojik sıralamaya, karşılaştırmaya ve tarihsel süreç analiz yöntemlerine dayanmaktadır. Bu çalışmadaki araştırma yöntemi açıklayıcı-analitiktir. Toplanan veriler esasında ve onların incelenmesiyle verilerin açıklanması ve analizi sonrası bu çalışmanın yazımına başlanacaktır.

Veri Analizi

Araştırma süresince toplanacak veriler, Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolü analiz edebilmeye yönelik olacaktır. Bu bakımdan Türkçe ve yabancı olmak üzere birçok kaynak çalışma esnasında kullanılacaktır. Tez çalışmasında araştırılan ilgili kaynaklar konuyu açıklayıcı bir şekilde anlatılacaktır. Konu, tarihsel süreçten başlayarak incelenecek ve bu bağlamda kronolojik sıralamaya tabi kalarak günümüze kadar ayrıntılı olarak analiz edilecektir. Toplanan veriler ilgili bölümler halinde gruplandırılacak ve alt başlıklar halinde konu açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE: SURIYE İÇ SAVAŞI VE KRİZİN ÇÖZÜM SÜRECİNİ KURAMLAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMEK

Orta Doğu'yu derinden etkileyen bu çatışmanın nedenlerini birçok araştırmacı kuramlar üzerinden incelemeye çalışmıştır. Bu konudaki araştırmalar savaşın iç dinamiklerine odaklansa da savaşın bir de uluslararası boyutu vardır. Suriye sorununda küresel ve bölgesel aktörler savaşın seyrini tamamen etkilemektedirler. O yüzden tek bir teori ve araştırma metodu ile savaşın nedenlerini araştırmak yetersiz kalacaktır. Bu çalışmada Suriye Savaşı'nın sebeplerini ve barışa yönelik tutumlarını iç ve dış dinamikleri üzerinden ele alarak inceledim. Bu durum hem devletleri hem de devlet dışı grupları analize dâhil etme ihtiyacı doğurmuştur. Dolayısıyla tezimi bu iki argümanı destekleyen Realizm ve varyantı olan Neorealizm bağlamında inceledim. Realizm varyantları yepyeni bir durum ortaya atmışlar ve analiz seviyesini zenginleştirmişlerdir. Ortaya atılan analiz seviyesi devlet ve devlet dışı sisteme önem vermiştir. Bu faktörlerin her biri sistem içinde güvenliğini sağlamaya çalışan aktörlerdir. Bu bağlamda Suriye İç Savaşı ve krizin çözüm süreci ilk bölümde teorik çerçevede incelenecektir.

1.1. Realizmin Temel Tezleri ve Suriye İç Savaşı

Uluslararası İlişkiler disiplini milyonlarca insanın öldüğü ve yaralandığı I. Dünya Savaşı'nın ardından savaşı nasıl engelleriz? ve barışı nasıl? sağlarız sorularının etrafında dönen bir idealist çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine İdealizmin savları çürümüş savaşın sebeplerini araştırmak ve çözmek isteyen düşünürlerin çabası Realizm akımını oluşturmuştur. Realizm, savaş konusunu analiz ederken sistemden kaynaklanan unsurları değiştirmeyerek bu parametreyi önce çözmek ve daha sonrasında anlamak üzerine kurulmuştur. Bu sayede güçlü argümanlar oluşturarak uzun yıllar uluslararası ilişkiler disiplininde hâkim teori olmayı başarmıştır.

Realizm, savaşıldan yola çıkarak yaptığı analizler sonucu uluslararası sistemde liberalizmin öne sürdüğü argümanlar ile barışın sağlanamayacağını söylemiştir. Realizm savaşın sebeplerini analiz ederken ortaya attığı argümanlar ile

liberallerin iddia ettiği savları geçersiz bulmuştur. Bu yüzden Liberal paradigmaya en büyük eleştiri Realizm'den gelmiştir. Edwart Hallet Carr, Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939 adlı kitabında iki savaş arası dönemi Liberaller üzerinden eleştirmiştir. Realizm temsilcilerinden E.H.Carr, liberalizmin 1919-1939 yılları arasındaki başarısızlığını kendi kitabında “20 Yıl Krizi” olarak belirterek liberalleri hayalci olarak nitelendirmiştir (Erdoğan, 2020: 2).

Carr, Liberalleri II. Dünya Savaşı'nı öngörememesi üzerine ütopyacı olarak nitelendirmiş savunduğu tezlerin işe yaramadığını söylemiştir (Keyik ve Erol, 2019: 13). Carr, uluslararası barışa liberalizmin savunduğu hayalci varsayımlarla ulaşamayacağını iddia etmiştir. Ona göre uluslararası sistemde barış ortamı ancak savaşın gerçek sebepleri analiz edilerek ulaşılabilir. Carr, idealistlerin barışı sağlamayarak söylemleriyle egemen devletlerin ideolojisini meşrulaştırmaya çalıştığını söylemiştir (Çalış ve Özlük, 2007: 229).

Realizm, savaşların ancak güç dengesi sistemi ile sona erebileceğini savunmuştur. Realizmin savunduğu güç ve güç dengesi gibi argümanlarını çok eskiye dayandığı görülmektedir. Realizmin öncülerinden sayılan Thucydides, devlet ve insan üzerinden realizmi açıklamıştır. Thucydides'in yazdığı “Pleponesya Savaşları” adlı kitap realizmin ilk metni kabul edilir. Thucydides, kitabında savaşın sebeplerini araştırırken ulaştığı bulgulardan bahsetmiştir. Ona göre savaşın sebebi her ne kadar çıkar çatışması olsa da asıl gerekçesi Atina ile Sparta arasında bozulan güç dengesi olmuştur. Atina aşırı güçlenmiş bu durum da Sparta da korku yaratarak Sparta'nın savaşı başlatmasına yol açmış ve nihai olarak zafer Atina'nın olmuştur.

Thucydides'e göre devlet tıpkı insan gibi güç elde etmek ister bu sebeple de gücünü en yüksek seviyeye çıkarmaya çalışır. Thucydides'in güç ve güç dengesi ile ilgili söylemleri Realizmin temsilcilerinden biri olarak anılmasına yol açmıştır (Aydın, 2004: 43-44). Realizmin temelini oluşturan diğer bir düşünür ise güç konusundaki çalışmalarıyla Machiavelli olmuştur. Machiavelli, “Prens” adlı kitabında devletin bekası için yöneticinin hem iyi hem de gerekli yerde kötü olabileceğinden bahsetmiştir. Machiavelli, devletler yöneticilerinin insanların sahip olduğu etik ve ahlaki davranışlar üzerinden devleti yönetmesini sakıncalı bularak

uluslararası sistemin anarşik olduğunu bu yüzden durumun gerekliliğine göre davranılması gerektiğinden bahsetmiştir.

17. yy düşünürlerinden Thomas Hobbes ise “Leviathan” adlı eserinde insan doğasının bencil olduğunu söyleyerek kontrol edilmesi için üstün bir otorite yani devlet egemenliğinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Thomas Hobbes, aynı adlı eserinde hükümet ve toplum yapısına dair olması gereken özelliklerden bahsederek devleti Leviathan isimli mitolojik bir deniz canavarına benzetmiştir. Hobbes, İngiliz İç Savaşı sırasında yazdığı kitabında insanoğlunun sürekli mutlak güce sahip olma arzusunun ancak devlet (Leviathan) ile dizginlenebileceğini söylemiştir. Hobbes, ulusal yapı içinde sağlanan kontrol durumunun uluslararası sisteme uygulanmayacağından bahsetmiştir. Ona göre, uluslararası sistem anarşiktir egemen devletler bu yüzden birbirlerine karşı güç gösterisi yapma halindedirler bu durum sistemin doğa halinden kaynaklanmaktadır (Wendt, 1992: 395). Hobbes, yaptığı bu katkılarından dolayı Realizm öncülerinden sayılmaktadır.

Realizm, bilgiye bilimsel verilerle ulaşabileceğini söyleyerek çalışmalarında pozitivist yaklaşımlar benimsemiştir. II. Dünya Savaşı’nın ardından güçlü ve çözüme yönelik argümanlarıyla uluslararası ilişkiler disiplinde hâkim teori olmuştur. Hiyerarşik yapıyla yönetilen devlet biçimlerinde insanların kötücül yanları üst bir otorite tarafından yönetilmiştir. Fakat uluslararası sistemin anarşik yapıya sahip olması kötü insan davranışlarının dizginlenmesini engellemiştir. Kötü olan insan doğasının uluslararası sistemde gösterdiği davranış biçimi kendini güç mücadelesi olarak göstermektedir. Uluslararası sistemde hâkim devletler güç mücadelesi içerisinde yalnız kalmayı tercih ederler ya da diğer devletler ile ittifak ilişkisi içerisine girmeye çalışırlar.

Realistlere göre insan doğası kötüdür ve güç kullanarak egemenlik elde etmeye çalıştığından dolayı savaş kaçınılmazdır. Realizm, uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve devletlerin bu düzen içerisinde temel aktör olduklarını vurgulamıştır (Ashley, 1986: 238). Bu anarşik düzen içerisinde devletler hayatta kalabilmek için güçlerini maksimize etmeye çalışırlar bu nedenle güç kavramı realistler için önemli bir yere sahip olmuştur. Kaos ortamında güvenliğini sağlamak isteyen bazı devletler silahlanmaya giderek güçlerini artırmak isteyecektir. Bu durumu engellemek isteyen

diğer devletler birleşerek ittifak kuracak ve güç dengesi oluşturacaklardır (Hopf, 1998: 174).

Realizmin aksine Liberalizm insan doğasının iyi olduğunu savunmuş sorunun sistemde olduğunu söyleyerek ulus üstü bir yapı inşa edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu nedenle de Amerika Birleşik Devletleri tarafından barışı tesis etmek amacıyla Milletler Cemiyeti kurulmasına karar verilmiştir. 1912 yılında seçimleri kazanarak ABD başkanı olan Woodrow Wilson ilk defa Paris Konferansı'nda bu fikri dile getirmiştir. Wilson'un önerdiği bu fikir tıpkı kendinden önceki Filozof Kant'ın barış üzerine tasarladığı düşünceyle aynı doğrultuda olmuştur. Wilson, Paris'te yapılan toplantıda barışı sağlayacak olan 14 maddeyi açıklamıştır. Bu ilkeler açık diplomasinin gerekliliği, silahsızlanma, ticari engelleri kaldırmak gibi mühim düzenlemeler içermektedir (Balta, 2016: 136-140). Yapılan anlaşma ile Milletler Cemiyeti, barışı ve güvenliği sağlamak adına 10 Ocak 1920'de kurulmuştur.

MC, uluslararası güvenliği sağlamak adına yapılan ilk oluşumdur. Örgüt, her ne kadar güvenliği sağlayacak mekanizma olarak tasarlandıysa da başarılı olamamış ve II. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Liberal tasarının başarısız olmasının en büyük sebebi Woodrow Wilson'un ABD Kongresi'nden destek alamaması üzerine Milletler Cemiyeti'nden ayrılmış olmasıdır. İkinci olarak, Wilson ilkelerine devletler uymamış ve işgal girişimlerine devam etmişlerdir (Çalış ve Özlük, 2007: 232). Ayrıca milliyetçilik ve faşizmin yükselmesi ile Adolf Hitler, Benito Mussolini gibi liderler uluslararası sistemde belirerek izlediği politikalar ve faaliyetlerle dünyada saldırgan tutumlar sergilemiştir. Bütün bunlar, Milletler Cemiyeti'nin etkisiz kalmasına yol açmıştır (Slaughter, 1995: 727-731).

MC'nin başarısız olması, 1929 Ekonomik Buhranı, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde Faşizmin yükselmesi, anti demokratik rejimlerin otoriter devletler yaratması ve II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Realizm doruk noktasına ulaşmıştır. Liberalizmin hayalci barış planlarının işe yaramaması Realizm akımını haklı çıkarmıştır. MC'nin uluslararası arenada etkisiz kalması II. Dünya Savaşı'na giden yolu açmıştır. Bu yüzden II. Dünya Savaşı'nın akabinde Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. BM'nin en büyük amacı savaşı engellemek ve barışı sağlayarak uluslararası güvenliği korumaktır. BM, uluslararası düzeni sağlamak için barış gücü

operasyonları, koruyucu diplomasi, insani müdahaleler yapmış ve aynı zamanda silahsızlandırma antlaşmaları imzalamıştır (Baylis, 2008: 78). Örneğin BM, 11 Eylül 2001 yılında gerçekleşen terör saldırılarından sonra silahların azaltılması adına bir dizi önlem almıştır (Birdişli, 2010: 179).

BM'nin misyon olarak benimsediği insani müdahalenin en önemli amacı güvenliği sağlayarak barış ortamı yaratmaktır. Bu müdahalelerden bazıları Kosova ve Haiti'de yaşanan olaylardır (Birdişli, 2011: 166). BM bunun haricinde uluslararası barışı sağlamak adına diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Orta Amerika'da demokrasiyi getirmek adına El Salvador, Kosta Rika gibi bölgelerde çalışma başlatmıştır (Çetinkaya, 2012-2013: 253-254). Diğer bir örnek, Abhazlar ve Gürcüler arasında sürekli bir çatışma yaşanmış ve 2008 yılında Gürcistan'ın Osetya bölgesini işgaline Rusya'nın sert karşılık vermesi üzerine BM sivillerin zarar görmemesi için olaya müdahale etmiştir (Kurt, 2021: 153).

Fakat BM ülkelerin güvenliğini sağlama konusunda her zaman etkili olamamıştır. Uluslararası kurumlar ve sistemin doğal yapısı her zaman yaşanacak kaos ortamına müsaade etmiştir. Bu duruma 2011 yılında Suriye'de başlayan ve hala devam etmekte olan iç savaşı örnek olarak verebiliriz. Barışı sağlamakla görevli olan çeşitli kuruluşlar Suriye krizinin hem başlangıcı hem de çözümü esnasında sessiz kalarak bölgenin rekabet alanı haline gelmesine izin vermişlerdir. Birleşmiş Milletler'in başarısızlığı Realizmin öne sürdüğü argümanları kuvvetlendirmiştir. Realizmin desteklediği güçlü argümanlar hala günümüzdeki yaşanan savaşları açıklar nitelikte olmuştur.

Orta Doğu'da Arap Baharı'nın etkisiyle birlikte Suriye adeta bir rekabet alanına dönüşerek Realizmde öngördüğü üzere güçlüler çıkarları uğruna savaşmış ve zayıflar buna katlanmak zorunda kalmıştır. 2011 yılından beri devam etmekte olan iç savaşa küresel ve bölgesel çapta birçok devlet müdahale olmuştur. Temelde bir iç savaş olan Suriye krizi diğer aktörlerin katılımı ile uluslararası bir statü kazanmıştır. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye, İran ve İsrail bölgesel aktörler arasında yer alırken ABD ve Rusya en önemli küresel aktörler olarak bilinmektedir. Suriye İç Savaşı'nın bir galibi olmamakla birlikte bu bölgedeki güç boşluğunu doldurmak isteyen küresel ve bölgesel aktörler çeşitli amaçlar üzerinden mücadele vermektedir.

Suriye, sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle Orta Doğu'nun önemli ülkelerinden biridir. Türkiye, İsrail gibi ülkelere komşu olması ayrıca önemli petrol rezervlerine ve yer altı kaynaklarına sahip olmasından dolayı mücadelenin odak noktası haline gelmiştir. Bu durum Suriye'yi büyük güçler bakımından kilit bir noktaya taşımaktadır (Harunoğulları, 2021: 49-50). Küresel ve bölgesel güçlerin Suriye'de konumuna baktığımız zaman savaşta en çok zarar gören devlet Suriye Arap Cumhuriyeti olmuştur. Yıllardır devam eden savaşla birlikte Beşar Esad'ın ülkedeki otoritesi sarsılmıştır. Esad, bu süreçte Suriye topraklarının birçoğunu kaybetmiştir. Savaş sırasında binlerce asker hayatını kaybetmiş ülkenin alt yapı ve ekonomisi gündün güne kötüleşmiştir.

Beşar Esad, ülkedeki hâkimiyetini kaybetmemek için bu süreçte Rusya'dan maddi ve manevi destek almıştır. Bu sayede günümüze kadar da iktidarda kalabilmeyi başarmıştır. Rusya'nın desteğindeki temel amaç bölge üzerindeki çıkarlarını muhafaza etmektir. Bu nedenle Rusya öncelikle bölgedeki güç dengesinin batı lehine gelişmesine engel olmaya çalışmıştır. Batı hâkimiyeti altına girecek bir Suriye demek aynı zamanda Rusya'nın desteklemediği bir iktidarın bölgeye egemen olabileceği anlamına gelmektedir. Bu durum Rusya ile Suriye arasında ilişkilerin yeni bir boyuta evrilmesine yol açacaktır. Haliyle Rusya'nın bölgedeki temel amacı mevcut iktidarın korunmasından yana olmuştur (Milliyet, 2012).

Rusya, Esad rejimini destekleyerek bölge üzerinde pozisyonunu ve emellerini korumaya çalışmıştır. Akdeniz'e Suriye yoluyla direk açılan Rusya'nın savaşta önceliği bölgenin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik olmuştur. Rusya, Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumaya çalışmasının nedenlerini terör üzerinden örnek vererek açıklamıştır. Eğer Suriye topraklarında terörizm kontrol edilmezse bu durum başka devletlere sıçrayacaktır demiştir. Fakat Rusya'nın asıl amacı mevcut rejimin devamlılığını sağlayarak Doğu Akdeniz de kontrolü ele geçirmektir. Rusya'nın sıcak denizlere hâkim olma isteği tarih boyunca devam etmiştir. Bu amaçla savaş sırasında bölgeye askeri ve ekonomik destek sağlamıştır.

Rusya, saldırılara hava operasyonları ile karşılık vererek Suriye'nin kaybettiği toprakların bir kısmını geri alabilmesini sağlamıştır. Bu durum Rusya ekonomisine büyük bir külfet oluşturmuştur. Bölge üzerinde hâkimiyetini pekiştirmek isteyen

Rusya aynı zamanda bu süreçte Türkiye ve İran ile ittifak içerisine girmiştir. Üç ülke arasındaki bu yakın ilişki aynı zamanda Rusya'yı ABD karşısında güçlü bir pozisyona yerleştiriyordu.

Türkiye ise bu savaşta en az Suriye kadar zarar gören ülkelerden birisi olmuştur. Türkiye'nin bu savaşa müdahale olmasının temel amacı ülke güvenliğini sağlamaktır. Çünkü Türkiye ve Suriye uzun bir kara sınır çizgisine sahip komşu ülkelerdir. Haliyle yanı başında olan karışıklıklar Türkiye'nin güvenliğini derinden etkilemiştir. Türkiye, sınır güvenliğini korumak istemiş ve bu doğrultuda Suriye Milli Ordusu'nu destekleyerek Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Bahar Kalkanı Operasyonlarını gerçekleştirmiştir. Suriye'de kurulmaya çalışılan bir Kürt devletine karşı Türkiye'nin askeri operasyonlarla karşılık vermesi ülkeye ciddi bir maliyet oluşturmuştur. Ayrıca Suriye'den kaçarak ülkemize yerleşen sığınmacılar da ayrı bir ekonomik yük oluşturmaktadır. Bu durum bize Suriye'den sonra savaşta en çok zarar gören ülkenin Türkiye olduğunu göstermektedir.

Suriye'nin bölgede müttefiki olan İran ise krizden hem kazanç hem de kayıp sağlayan ülke olmuştur. İran bölgede oynadığı rol sayesinde hâkimiyet alanını genişletmiştir. Fakat sıkı dostluk kurduğu müttefikini korumak amacıyla da ülkeye binlerce asker göndermek zorunda kalmıştır. İran, Suriye üzerinden ABD ve İsrail'e meydan okuyarak Kürt devleti kurulmasını engellemeye çalışmıştır. Bu nedenle İran ortak amaçlar etrafında birleştiği Rusya ve Türkiye ile ittifak ilişkisi içerisine girerek güç dengesinin bir tarafını oluşturmuştur. Astana ve Soçi zirvelerinde bir araya gelen üç ülke bölgede oluşan terör örgütlerini temizlemek adına çeşitli kararlar almışlardır. Bu kararlar özellikle ABD'nin desteklediği PYD'nin aleyhine bir yönde olmuştur.

ABD, üç garantör ülkenin öncülüğünde kurulan ittifak girişiminden hoşnut olmamıştır. Çünkü ABD düşmanı olan Esad rejimini zayıflatarak orda bir Kürt devleti kurulması için çaba sarf etmektedir. Bu şekilde, bölgede planladığı Büyük Orta Doğu projesini hayata geçirmiş olacaktır. ABD'nin başarıya ulaşması demek aynı zamanda İsrail'inde kazanması anlamına gelmektedir. Suriye rejiminin gerilemesi İran'ın bölge üzerinde hâkimiyet alanını daraltacaktır. Bu durum gerçekleşirse İsrail Orta Doğu'nun güçlü ülkelerinden biri olabilirdi.

Sonuç olarak, Suriye’de ABD ve İsrail’in oluşturduğu yapı karşısında Rusya, Türkiye ve İran ittifakı yer almıştır. ABD ve Rusya’nın öncülük ettiği iki blok birbirlerini güç açısından dengelemiştir. ABD ve Rusya savaşın tam anlamıyla galibi olamamıştır. Çünkü ABD, Esad ve onun en büyük destekçisi Rusya’yı devirememiştir (Stratejik Ortak, 2017). Her ne kadar Rusya, Türkiye ve İran uluslararası politikada iyi ilişkiler kuruyor olsalar da Suriye meselesinde her ülke kendi çıkarına göre hareket etmektedir. Bu nedenle ortak amaçlar etrafında toplanan üç ülke birlikte hareket ederek ABD’yi dengelemiştir.

Devletlerin Orta Doğu’da hegemon olma ve menfaatlerini yönetme yarışı sonucunda birbirlerini birtakım caydırıcılık mekanizmalarıyla kontrol ettikleri görülmektedir. Hala devam eden iç savaş bize Suriye’nin bir kazanımı olmadığını göstermektedir. Bunun en büyük sebebi küresel ve bölgesel aktörler arasında yaşanan güç mücadelesidir. Realizm bu durumu güç dengesi üzerinden anlatmıştır. Suriye İç Savaşı’nda yer alan küresel ve bölgesel güçler birbirini dengelemiş ve hiçbiri Suriye üzerinde hâkimiyet kuramamıştır. Suriye krizinde realizmin savunduğu güçler dengesinin başarıya ulaştığı görülmektedir.

1.2. Neorealizm Bağlamında Suriye İç Savaşı’nı Değerlendirmek

Realizm kendi içerisinde Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizm gibi üç farklı yaklaşım bulundurmasına rağmen genel itibariyle durduğu konular güç, güç dengesi, güvenlik ikilemi ve anarşi olmuştur. Realizm, uluslararası ilişkiler disiplinine uzun yıllar boyunca hâkim olmuş bir disiplindir. Neorealizm, devletleri analiz ederken yapıya bakılması gerektiğini söylediği için diğer bir adıyla Yapısal Realizm (Structual Realism) olarak adlandırılmıştır.

Neorealizmin yükselmesinin sebepleri arasında ABD hegemonyasının sarsılması, petrol piyasasında dalgalanmalar ve fiyat artışları gibi hem siyasi hem de ekonomik sorunlar başta gelmektedir. Ayrıca Vietnam savaşı sadece askeri faaliyetlerin zaferi belirlemediğini göstermiş ve realizm sorgulanmaya başlanmıştır. Davranışsalcı yaklaşımının öncülerinden Morton Kaplan ve David Singer realizmi bilimsel olmamakla suçlamıştır. Bütün bunların üzerine revize edilmiş bir akım yani Neorealizm doğmuştur.

Neorealizm, uluslararası ilişkiler disiplinine yıllarca hâkim olmuş olan Realizm akımını tamamen reddetmemiş onun zenginliğinden faydalanarak eksik olan yanlarını tamamlamaya çalışmıştır. Bu konuda realizmden ayrılan yanı ilk olarak analiz yöntemi olmuştur. Neorealizm, uluslararası sistemi bir bütüncül aktör olarak görmüş analizine sadece siyasi değil, ekonomi ve kültürel faktörleri de eklemiştir. Neorealizmin en önemli temsilcisi Kenneth Waltz'dur. Waltz, disiplinindeki yaklaşımları indirgemeci teoriler olarak adlandırmıştır. Waltz'a göre indirgemeci teoriler, araştırma alanını sadece devletlerin iç özelliklerine yönlendirmiş bu ise disiplini kısırlaştırmaya yol açmıştır.

Waltz, disipline en önemli katkısını "Man, State and War" adlı kitabıyla yapmıştır. Waltz, kitabında eğer disiplinler savaş nedenlerini araştırıp çözüm üretmek istiyorlarsa tek bir analiz düzeyini değil insan doğası, devlet ve uluslararası sistemin anarşik yapısını da ele almalıdır demiştir (Behr ve Heath, 2009: 328). Kenneth Waltz, 1979 yılında ise "Theory of International Politics" adlı kitabını yayınlamıştır. Waltz kitabında iki kutuplu devlet yapılanmalarından bahsederek bu sistemin çok kutupluya nazaran daha iyi olduğunu söylemiştir. Waltz, anarşi kavramına da ayrı bir önem atfetmektedir. Ona göre güç sadece insan doğasının kötü olmasından kaynaklı bir etken değil uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan bir sorundur. Anarşik olan uluslararası yapıda devletler güvenliğini sağlamaya çalışırlar. Haliyle bu sistemde güç bir amaç değil güvenliği sağlamak için bir araç olarak görülmüştür.

Suriye İç Savaşı üzerinden Neorealizm yaklaşımını değerlendirdiğimiz zaman uluslararası sistemin yapısına dikkat etmemiz gerekmektedir. Çünkü Neorealizm, tıpkı Realizm akımı gibi insan doğasının kötü olduğunu vurgulayıp analiz düzeyine bireyi ve devleti katmıştır. Neorealizm incelemesine ek olarak uluslararası sistemi de eklemiştir çünkü bu yapı anarşiktir ve devletler hayatta kalabilmek için güvenliklerini sağlamaya çalışır (Waltz, 1988: 618). Suriye krizinde en büyük güvenlik sorununu komşu ülke olan Türkiye yaşamıştır. Tarihsel bakımından Türkiye-Suriye ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2002 yılında Türkiye'nin "komşu ülkelerle sıfır sorun" politikası uygulamaya başlaması iki ülke arasında ilişkilerin ılımlı bir dönem geçirmesine sebep olmuştur. Türkiye, Suriye İç

Savaşı'nın başlaması üzerine dış politikasını güvenliği önceliğe alacak şekilde revize etmiştir.

Türkiye, iç savaş sırasında Esad rejimine karşı ulusal güvenliğini sağlamak istemiş ve dış politikasında komşu ülkelere uyguladığı sıfır sorun politikasını askıya almak zorunda almıştır. Türkiye'nin güvenlik merkezli politikalarının Neorealizmin güvenlik olgusuyla örtüştüğü görülmektedir. Türkiye bu doğrultuda sınır hattında asker konuşlandırmış ve muhaliflere destek vererek ayrıca uluslararası alanda Suriye rejiminin durdurulmasına yönelik platformlara da katılmıştır. Suriye ordusuna her türlü silah ve malzeme satışını durdurarak diğer ülkelerden de aynı şeyi talep etmiş bu gereçlerin Türk topraklarından, sularından ve hava sahasından geçişini kapatmıştır (Pınar, 2014: 72-73).

Neorealizm, uluslararası sistemin analizini hâkim güçler arasında dengeye göre tek kutupluluk, çift kutupluluk ve çok kutupluluk olarak ayırmaktadır (Özdoğan, 2019: 8). Neorealizmin savunduğu kutupluluk düzenini Suriye İç Savaşı'ndan yola çıkarak örneklendirdiğimizde bölgesel ve küresel aktörleri analiz düzeyine dâhil etmemiz gerekmektedir. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve İsrail bölgesel aktörler arasında yer alırken ABD, Rusya ve Çin en önemli küresel aktörler olarak bilinmektedir.

Suriye krizinde bölgesel güç olarak yer alan Türkiye iç savaşın yol açtığı krizden en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Türkiye, Arap Baharı'nın etkisiyle Orta Doğu ülkelerinde demokrasinin yerleşmesini istemiş bu durum Esad rejimi tarafından krizi tetikleyen bir unsur olarak görülmüştür. Bu durum Türkiye'nin kamuoyu karşısında sorunun bir sebebiymiş algısı yaratılmasına yol açmıştır. Türkiye, krizin başladığı ilk yıllarda Esad rejiminin değişmesini isteyen halk hareketlerine destek vermiştir. Fakat Rusya'dan destek gören rejim iktidarda kalmaya devam etmiştir. Savaşın ilerleyen yıllarında terör örgütlerinin bölge üzerinde aktif rol oynamaya başlaması Türk dış politikasında köklü bir değişiklik yapılmasını mecbur kılmıştır. Orta Doğu'nun lideri rolünü üstlenen Türkiye komşularla sıfır sorun politikasını askıya alarak Suriye'ye yönelik askeri operasyonlar gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Türkiye, bölgeye yönelik askeri

operasyonları başarı ile tamamlamıştır. Bu şekilde birçok Suriyeli ülkelerine geri dönebilme imkânına kavuşmuştur (Sinem, 2021: 53-54).

Bölgesel güç olarak anılan diğer bir ülke ise İran'dır. İran'ın Orta Doğu bölgesinde hegemon güç olabilme amacı Suriye'ye özel bir önem atfetmesine yol açmaktadır. İran ve Suriye tarihsel olarak birbiriyle yakın ilişkiler kurmuştur. Bunun en önemli sebeplerinden birini mezhep faktörü oluşturmaktadır. İran, Suriye'yi Şii Hilali'nin bir parçası olarak görmektedir. Şii Hilali, İran'ın bütün Şii mezhebine sahip olan ülkeleri tek bayrak altında toplama idealidir.

Suriye, 1970 yılından beri Arap ideolojisine sahip Baas rejimi ile yönetilmektedir. Esad ailesi Şii mezhebinin Nusayri koluna mensuptur. Fakat Suriye nüfusunun çoğunluğunu Sünni kesim oluşturmaktadır. Suriye'de başlayan savaş İran için bir tehdit arz etmektedir. İran olası bir rejim değişikliği istememektedir. Suriye'de meydana gelebilecek bir rejim değişikliği Sünnilerin iktidara gelmesine neden olacaktır (Bilgetürk, 2018: 398-399). Bu durum İran'ın öncülüğünü yaptığı Şii Hilali idealinin sekteye uğramasına yol açacaktır. Sürecin sonunda iç savaş başarıyla sonlanır ve Esad iktidarda kalmaya devam ederse Suriye İran'ın etki sahasına girecektir (Sinkaya, 2011: 47).

İran ve Suriye'yi yakınlaştıran diğer bir husus ise ortak düşman algısına sahip olmalarıdır. Bunlar Müslüman Kardeşler hareketi ve İsrail'dir. İsrail'i himayesi altında bulundurarak koruyan ABD ise haliyle iki ülke açısından ayrıca bir tehdit olarak görülmektedir. Tüm bu faktörler İran ve Suriye'nin yakın ilişkiler kurmasına yol açmıştır. İran, iç savaşın başından itibaren Esad rejimini desteklemeye devam ederek Özgür Suriye Ordusu'na karşı Şii milisleri ile destek vermiştir. Suriye'nin jeopolitik konumu da ayrıca İran'ın güttüğü politika açısından önemlidir. İran bu jeopolitik konumu kullanarak Orta Doğu bölgesinde harekât alanını genişletebilecektir.

Bölgesel güçler arasında incelenmesi gereken diğer bir aktör ise İsrail'dir. İç savaş patlak verdikten sonra İsrail defalarca Suriye'ye saldırı düzenlemiştir. Bunun altında yatan sebep ise Suriye rejiminden duyulan hoşnutsuzluktur. Suriye'de meydana gelebilecek rejim değişikliği ile Sünni bir parti iktidara gelecektir. Bu

durum İsrail için tehdit oluşturan Suriye ve İran ilişkilerinin bozulmasına yol açacaktır. Ayrıca İsrail ve Suriye arasında süregelen Golan tepeleri sorunu vardır. Bütün bunlar İsrail'in Suriye'de oluşan karışıklığı fırsat bilerek ülkenin parçalanmasını istemesine yol açmıştır. Suriye'nin bölünmesi ile İran'ın da gücünü kesmeyi planlamıştır.

Suriye krizini fırsata çevirmek isteyen diğer bir bölgesel güç Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan'ın güttüğü dış politika ABD ve İsrail'in bölgedeki konumunu destekleyecek nitelikte olmuştur. O yüzden savaş sırasında İran'ı ve Şii milislerden oluşan ordunun hareket alanını kısıtlayıcı tavırlar sergilemiştir. Suudi Arabistan'ın amacı da aynı ABD ve İsrail'in istediği gibi Esad rejiminin düşerek yeni bir iktidar değişikliğine gidilmesidir. Bu devletler izlediği politika ile Suriye'ye özgürlük ve demokratik haklar getirme gayesini taşımamışlar sadece İran'ın bölge üzerindeki hâkimiyetini engellemek istemişlerdir (Sinem, 2021: 54-55).

İç savaş başladıktan sonra krizin derinleşmesi ve ölü sayısının artması üzerine Arap Birliği tarafından Suriye'nin üyeliği askıya alınmıştır (Küçükkeleş, 2012: 9). Fakat daha sonra Suudi Arabistan ve Arap ülkelerinin girişimiyle Suriye tekrardan birliğe katılmaya davet edilmiştir. Bu dönüşün arkasındaki temel sebep Suriye'nin Orta Doğu'nun güçlü ülkeleri olan Türkiye ve İran ile yakınlaşmasının önüne geçebilmektir. İran'ın Suriye üzerinden etkili bir aktör olarak Şii taraflarını yönetmesi Türkiye'nin ise savaşı sona erdirmek amacıyla yaptığı askeri operasyonlar Suudi Arabistan'ı her daim tedirgin etmiştir (Sinem, 2021: 55).

Suriye'de yer alan küresel güçleri incelediğimiz zaman en önemli aktörün ABD olduğu görülmektedir. Savaş başladığı zaman ABD'nin Suriye özelinde dış politikası Esad rejiminin değişmesinden yana olmuştur. Bu yüzden Esad ordusuna muhalif olan Özgür Suriye Ordusu'nu askeri olarak desteklemiştir. ABD aynı zamanda Suriye rejiminin kimyasal silahlar kullandığını iddia ederek kamuoyundan destek almak istemiştir. Dönemin ABD başkanı Barack Obama kimyasal silah kullanımı konusunda uyarıda bulunarak bu hususun kendileri için bir kırmızı çizgi olduğunu belirtmiştir. Devreye Birleşmiş Milletler girerek Suriye'nin kimyasal silah kullanması yasaklanmıştır. Fakat Esad'ın Doğu Guta ve diğer yerlerde saldırılara

devam etmesi hala kimyasal silah stokunun var olduğunu göstermektedir (Muslu, 2018: 12-13).

Türkiye'nin Rusya ve İran garantörlüğünde yaptığı Astana görüşmeleri ile ABD'nin izlediği politikada değişmiştir. ABD savaşın ilk yıllarında rejim değişikliği isterken sonraki yıllarda bölge üzerinde statükonun devamlılığını istemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri diğer güçlerin bölge üzerinde emellerini engellemektir. ABD bu nedenle Suriye üzerinde varlık gösteren PYD terör örgütünü destekleyerek silah ve çeşitli malzeme yardımları yapmıştır. ABD, PYD terör örgütüyle yaptığı işbirliğini meşrulaştırmak istemiştir. Bu nedenle DAEŞ'in bölge üzerinde hâkimiyet kurmasını önlemeye çalıştıklarını iddia etmiştir. Türkiye ise her fırsatta sınır hattını tehlikeye sokan terör örgütlerine operasyonlarla karşılık vermiştir. Suriye üzerinde çatışmalar ve belirsizlikler Türkiye ve ABD ilişkisinin bazı dönemlerde gerginleşmesine yol açmıştır.

ABD'nin iç savaş sırasına yapıcı rol oynayamaması ve politika değişiklikleri bölge üzerinde egemenliğini engellemiştir. Bu durum Rusya için avantajlı bir hale gelmiştir. Suriye'de önemli küresel güçlerden biri olan Rusya en baştan beri Esad rejimini destekleyici bir tavır takınmıştır. Her daim terör örgütlerinin yapılanmasına karşı çıkan Rusya aldığı kararlar ve uygulamalar ile bölgede dengeleri kendi lehine çevirmiştir. Türkiye ve İran ile diplomatik görüşmeler içerisinde bulunan Rusya her zaman aktif rol oynayan bir güç olmuştur (Sinem, 2021: 55-56).

Suriye'de etkili olan diğer bir küresel güç ise Çin'dir. Suriye üzerinde aktif rol oynamak isteyen Çin diğer küresel güçlerin aksine çatışma içerisine girmemiştir. Çin, ABD'ye zıt politikalar izleyerek bu süreçte İran ve Rusya'nın yanında yer almıştır. Bu yüzden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Suriye lehine kararlar almıştır. Çin ve Suriye arasındaki ilişkiler çok eski bir tarihe dayanmaktadır. Çin 1980 yılından beri Suriye'ye silah satışı yapmaktadır. Suriye İç Savaşı'nı Esad hükümetinin kazanması Çin için bir avantaj sağlayacaktır. Çünkü Suriye Çin'in ekonomik projeleri için önemli bir pazardır. Bu bağlamda Çin Suriye'nin yeniden yapılanması için bölgeye ekonomik ve insani yardımlar yapmıştır (İnsamer, 2018).

Bahsettiğimiz tüm bu bölgesel ve küresel aktörler Suriye İç Savaşı'nı analiz ederken önemli birer faktördür. Neorealizm analiz düzeyi noktasına uluslararası siyasal sistemin yapısını eklemiştir. Suriye İç Savaşı özelinde bir analiz yapıldığında uluslararası sistem bölgesel ve küresel güçler üzerinden şekillenmektedir. Suriye üzerinde yaşanan kriz bu ülkelerin etkileşimde bulunduğu güçler dengesi, iki kutuplu ve çok kutuplu sistemin unsurlarını meydana getirmiştir. Bu nedenle iç savaş ve krizle beraber değişen dengeler bu üç sistem üzerinden anlaşılabilir.

İlk olarak güçler dengesi üzerinden analiz yapılmalıdır. Suriye'de herhangi bir küresel ve bölgesel aktörlerin hâkimiyet kuramamış olması güçler dengesi argümanının başarıya ulaştığını göstermektedir. İkinci bir analiz noktası ise iki kutuplu sistemdir. Suriye'de yaşanan güç mücadelesinde küresel ve bölgesel güçler iki kutuplu yapıyı meydana getirmiştir. İki kutupluluk sisteminin bölge üzerinde zaman zaman etkili olduğu görülmektedir. Kutbun bir tarafı Sünni-Selefi Batı yanlısı diğer tarafı ise Şii-Batı karşıtı olarak ayrılmıştır.

İlk grubu Türkiye, Rusya, Çin ve İran oluştururken diğer tarafı ABD, İsrail ve Suudi Arabistan oluşturmuştur (21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2021). Her ne kadar Suriye üzerinde birçok bölgesel ve küresel aktörler yer alsada genel olarak bakıldığında bu ülkeler Rusya ve ABD tarafını destekleyen iki grup olarak ayrılmıştır. İki kutuplu sistemler her zaman çatışmaya açıktır haliyle ilgili mekanizmalar tarafından kaos ortamı engellenmeye çalışılır. Bu iki kutuplu sistemde dengenin korunmasına yardımcı olan aktörlerden birisi de arabuluculuk rolünü üstlenen Birleşmiş Milletlerdir (Sinem, 2021: 57-58).

2011 yılında başlayan ve halen devam etmekte olan iç savaşı durdurulabilmek amacıyla Birleşmiş Milletler çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Suriye'de yaşanmakta olan savaşta birçok masum insan hayatını kaybetmiş bir kısmı da ise cinsel saldırılara ve işkencelere maruz kalmıştır. İnsan hakları ihlali Birleşmiş Milletler'in gündemine taşınmış fakat Rusya ve Çin bu durumun Suriye'nin iç işlerine müdahale anlamına geleceğini söyleyerek konunun Güvenlik Konseyi'ne taşınmasını engellemiştir. Bundan sonraki süreçte de Suriye ile ilgili kararlar ABD ve Rusya'nın Güvenlik Konseyi üyesi olması ve bu yüzden de konseydeki kararların iki gruba

bölünmesinden dolayı etkisiz kalmıştır. Hâlihazırda savaşın devam etmesi ve sivil can kayıplarının artması üzerine konu tekrardan BMGK'nın gündemine getirilmiştir.

Birleşmiş Milletler devam eden savaşı sonlandırmak adına bu süreçte bazı kararlar almıştır. Bunlardan biri de Kofi Annan'ın barış planı hazırlamak amacıyla temsilci olarak atanmasıdır. Kofi Annan bu süreçte birtakım diplomatik girişimlerde bulunmuş fakat üzerinden zaman geçmesine rağmen barış planıyla ilgili bir ilerleme kaydedilememiştir. 2013 yılında Birleşmiş Milletler kimyasal silah kullanılmasını yasaklayan karar çıkarmış fakat Esad bu karara uymamıştır. 2014 yılındaki yapılan BMGK gündeminde DAESH terör örgütünü ve insani yardım konularını görüşmüştür. 2015 yılında ise kurul Suriye'de seçim yapılmasını ve yeni bir hükümetin kurulması gerektiğini görüşmüştür. Fakat bu kararda diğerleri gibi başarılı olamamıştır. Bunun en önemli sebebi de Rusya ve Çin tarafından kararların veto edilmesidir.

Birleşmiş Milletler'in en önemli amacı barış ve istikrarı sağlamak olduğu halde bu süreçte başarısız olmuştur. Bunun en önemli nedeni Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin arasında yaşanan çıkar çatışmasıdır. Rusya ve Çin Konsey içerisinde bir grubu oluştururken ABD, Fransa ve İngiltere diğer bir grubu oluşturmuştur. Konseyin bölünmüş yapısı BM'nin sağlıklı ve hızlı kararlar almasını engellemiştir (Ağır ve Aksu, 2017: 51-53). Uluslararası yapı analizi yaparken değinmemiz gereken diğer bir nokta çok kutuplu sistemdir. Suriye İç Savaşı'nın derinleşmesi ile beraber Rusya ve ABD'ye ek olarak diğer devletler ve devlet dışı aktörlerde güç mücadelesinin kapsamını genişleterek çok kutuplu bir düzen meydana getirmişlerdir.

Rusya ve ABD'nin başı çektiği ve içerisinde pek çok ülkeyi barındıran çok kutuplu sistem Orta Doğu ülkelerinin verdiği destekle bir vekâlet savaşına dönüşmüştür. Vekâlet Savaşları, güçlerin birbirlerine doğrudan saldırmak yerine üçüncü bir tarafın yardımıyla yaptıkları mücadeleye denir. Bunun en iyi örneğini ABD ve Rusya üzerinden verebiliriz. ABD ve Rusya bölge üzerinde küresel güç olarak vekâlet savaşı yürütürken İran ve Suudi Arabistan bu süreçte bölgesel güç mücadelesi vermiştir (Kurt, 2019: 309).

Suriye’de oluşan çok faktörlü yapı öncelikle Esad hükümeti ve Şii milisler den meydana gelen yerel aktörlerden oluşmaktadır. Bu yapıya ayrıca küresel güç bağlamında ABD ve Rusya’yı eklememiz gerekmektedir. Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve İsrail bölgesel güçleri meydana getirirken DAEŞ, PYD, ÖSO ve Hizbullah gibi gruplarda Suriye’de mevcut aktörlerin bir parçasını meydana getirmektedir. Haliyle bu karmaşık yapı Suriye’de vekâlet savaşlarının yaşanmasına neden olmuştur.

ABD, iç savaş patlak verdiği zaman Suriye’yi kınayıcı tutum takınmıştır. Fakat Suriye’de DAEŞ’in etkinliği artırması, Rusya ve İran’ın askeri olarak bölgede faaliyet göstermeye başlaması ABD’yi tedirgin etmiştir. Çünkü Rusya’nın Doğu Akdeniz’e hâkim olması demek ABD’nin petrol sahasının tehlike altına girmesi demektir. Ayrıca Suriye İç Savaşı’nın derinleşmesiyle beraber İran’ın müttefiki sayılan Suriye rejimi çökebilir ve İran bölgesel hâkimiyetini kaybedebilirdi. Böylelikle ABD’nin müttefiki Suudi Arabistan ve İsrail Orta Doğu bölgesine hâkim olabilirdi.

Tüm bunlar Suriye iç Savaşı’nı ABD açısından öncelikli mesele haline getirmiştir. ABD savaşın ilk yıllarında Türkiye ile birlikte Özgür Suriye Ordusu’na destek vermiştir. ABD, bölge üzerinde ÖSO’yu vekâleten kullanırken bu yetkiyi hızla yükselen PYD terör örgütüne devretmiştir. PYD’yi ABD’nin gözünde değerli kılan hususların başında DAEŞ ile verdiği mücadele gelmektedir. Bu kapsamda PYD’yi askeri olarak destekleyen ABD bölgede petrol sahalarını kontrol etme amacı gütmüştür.

Rusya’ya bakıldığında Suriye’nin önemli bir mesele olmasının temel sebebi bölgeyi kullanarak Akdeniz’e açılmak istemiştir. Bu nedenle Esad rejiminin iktidarda kalması için hem askeri hem de ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Rusya askeri unsurlarını devreye sokarak Suriye’deki vekâlet savaşlarına katılmış olmuştur. Bölgedeki diğer önemli bir güç İran’dır. Her ne kadar Suriye ve Rusya müttefik gibi görünse de esasen Suriye’nin en yakın dostu İran’dır. Bu yüzden Esad ordusundaki insan gücünün çoğu İran ve Hizbullah tarafından sağlanmaktadır. Bu durum İran’ın bölgede Şii milisler ile vekâlet savaşını yürüttüğünü göstermektedir. İran’ın Suriye’de aktif rol oynaması Suudi Arabistan’ı endişelendirmiştir. Çünkü Suudi

Arabistan Esad yönetiminin son bulmasını bu vesileyle de İran ve Hizbullah'ın bölgedeki egemenliğinin son bulmasını amaçlamaktadır.

Diğer bir önemli aktör Türkiye'dir. Türkiye'nin savaşa dair tutumu en baştan beri Esad rejiminin değişmesinden yana olmuştur. Bu sebeple Türkiye her fırsatta muhalefet ile işbirliği içerisinde olmuştur. PYD'nin etki alanını genişletmesi ve ABD'nin desteğini alması üzerine Türkiye İdlib ve Afrin'i kontrol etmek amacıyla savaşa katılmıştır. Bu amaçla Türkiye Suriye'nin kuzeyinde askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. Türkiye, bölgedeki konumunu Özgür Suriye Ordusu desteği ile sağlamıştır. Türkiye, ÖSO ile hareket ederek Suriye üzerinde vekâlet savaşlarına katılmış olmuştur. Suriye'de etkili olmak isteyen diğer bir aktör İsrail'dir. İsrail'in temel amacı İran ve Hizbullah'ın Suriye'de hâkimiyet kurmasını engellemektir. Suriye'de etkili olan diğer aktörler ise devlet dışı gruplardır (Gök, 2021: 128-133). ABD ve İsrail bu devlet dışı aktörler üzerinden vekâlet savaşını yürütmüşlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI ÖNCESİ VE SONRASI SURİYE-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN SEYRİ

Suriye, uzun yıllar Osman Devleti ve Fransa mandası altında varlığını sürdürmüştür. Suriye, bağımsızlığını kazandıktan sonra hükümet yapısını kurma konusunda sıkıntılar yaşamıştır. Siyasi yapının karışık olmasından dolayı ülkede çeşitli iktidar grupları yönetimi ele geçirmeye çalışmıştır. Sürekli değişiklik gösteren siyasi yapı devamlı bir rejimin kurulmasının önüne geçerek ülkeyi askeri darbelere açık hale getirmiştir. Baas Partisi içinden yükselen Hafız Esad mevcut hükümet düzenine karşı askeri darbe yapmış ve yönetimi ele geçirmiştir. Böylelikle uzun yıllar devrimlere maruz kalan Suriye’de istikrarlı iktidar dönemi başlamıştır. Bu iktidar değişikliği Suriye’de uzun yıllar devam edecek olan otoriter bir yönetimin temellerini atmıştır.

Suriye, Esad yönetiminin iktidara gelişiyle birlikte komşu ülkesi olan Türkiye ile yoğun ilişkiler içerisine girmiştir. Türkiye ve Suriye ilişkilerinin geçmişi bir hayli eski tarihe dayanmaktadır. İki ülke arasında tarihsel olarak ilişkilerin boyutu şu üç faktör üzerinden şekillenmiştir; Hatay sorunu, Dicle ve Fırat kaynakları ve terör problemidir. Hatay ve Dicle sorununda sular durulmuş olmasına rağmen terör konusu hala sıcaklığını koruyan bir meseledir. Terör konusu ilişkileri gerilim noktasına tırmandıran sorunların başında gelmektedir.

1998 Adana Mutabakatı ile terör sorunu masaya yatırılmış ve iki ülke arasında anlaşma sağlanmıştır. 2000’li yıllarda ilişkiler hem terör konusunda verilen vaatler hem de komşularla sıfır sorun politikası kapsamında daha ılımlı geçmiştir. Fakat Orta Doğu’daki sükûnet Arap Baharı süreciyle bozulmuştur. Arap Baharı’nın getirdiği demokratik çağrışımlarla birlikte Orta Doğu’da yaşayan halk artık yönetimden bazı taleplerde bulunmaya başlamıştır.

Baskıcı Esad yönetimin hükümdarlığı da Arap Baharı patlak verene kadar devam etmiştir. Orta Doğu’da Arap Baharı’nın bir devamı olarak görülen süreçte bir grup öğrencinin okul duvarına yazdığı Beşar Esad’e yönelik politik kışkırtmalar halk ayaklanmalarının başlamasında etken olmuştur. Uzun yıllardır tek partinin hâkim

olduğu Suriye’de artan işsizlik, yolsuzluk ve otoriter yönetimden şikâyetçi olan halk gösterilere başlamıştır. Ordunun halk gösterilerini şiddetle bastırmaya çalışması olayların iç savaşa evrilmesine yol açmıştır. Suriye’de Mart 2011’den itibaren yaşanan iç savaşta binlerce insan hayatını kaybetmiş ve birçok insan savaştan kaçarak başka ülkelere sığınmıştır. Bu bağlamda Arap Baharı öncesi ve sonrası Suriye-Türkiye ilişkilerinin seyri ikinci bölümde incelenecektir.

2.1. İç Savaşa Kadar Suriye Tarihinin Arka Planı

Osmanlı topraklarını paylaşmak isteyen egemen devletler 1916 yılında aralarında gizli bir antlaşma olan Sykes Picot’u imzalamak istemişlerdir. Anlaşma maddelerinden birisi de Suriye’nin İngiltere yönetimine bırakılmasıdır. Fakat Rusya’da başlayan Bolşevik İhtilali ile anlaşma yürürlüğe girememiştir. 1918 yılında I. Dünya Savaşı son bulmuş ve zafer kazanan ülkeler aralarında toprak paylaşımına gitmiştir. İngiltere ve Fransa, Suriye’nin geleceği bakımından nihai kararını vererek ülkenin Fransa’ya bırakılmasına karar vermişlerdir. Suriye bu anlaşmadan sonra uzun yıllar Fransa hâkimiyetinde varlığını sürdürmüştür.

Fransa idaresine dayalı yönetilen Suriye farklı dini gruplara bölünmüştür. Müslüman çatısı altında Sünni, Şii ve Dürziler bulunurken Hristiyan kesimi Maruniler, Ortodokslar, Katolikler, Yahudiler ve Ermenilerden meydana gelmiştir. Bu dini farklılaşma ülkeyi her zaman siyasi tartışmaya ve kanlı iç savaşlara götürmüştür (Sander, 2015: 219). 1941 yılına gelindiğinde Fransa bir karar alarak iç işlerinde bağımsız dış işlerinde kendi himayesine bağılı olmak üzere Suriye’ye özerklik tanımıştır. Fransa, Suriye’ye kısmi bağımsızlık vererek özerkleştirmiştir.

Suriye, kısmi bağımsızlığını ilan ederek yeni hükümeti kurmak amacıyla seçimlere gitmiştir. Suriye’nin ilk cumhurbaşkanı 1943 yılında yapılan seçimlerle Şükrü el Kuvvetli olmuştur. Şükrü el Kuvvetli hükümeti, Fransa manda yönetimine karşı çıkararak ters politikalar izlemiştir. Bu sırada II. Dünya Savaşı devam ederken dönemin çalkantılı havası içinde Fransa belli gerekçeler ile Suriye mandacı yönetimine son vermek zorunda kalmıştır. Suriye, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyeti ve bir süre Fransa mandasında bulunmasının ardından 1946 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur.

Suriye, bağımsızlığın ardından sahip olduğu etnik çeşitlilik ve süreklilik sağlayamadığı iktidar yapısından dolayı darbe ve istikrarsızlığın olduğu süreci girmiştir. 1958 yılında Suriye ve Mısır aralarında Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuştur. Fakat Mısır oluşturulan Arap birliğini yeteri kadar önemsememiştir. Bundan dolayı 1961 yılında gerçekleşen Suriye darbesiyle Birleşik Arap Cumhuriyeti dağılmıştır. Ardından yapılan referandumla ülkenin adı Suriye Arap Cumhuriyeti olmuştur. 1963 yılında gerçekleşen bir darbeyle iktidara Baas Partisi gelmiştir. Ülke, 1970 yılından itibaren Esad ailesi tarafından yönetilmektedir. 1971 yılında Hafız Esad Suriye Cumhurbaşkanı olmuştur. Suriye Cumhuriyeti'nin yeni anayasası 1972 yılında kabul edilmiştir (Benek, 2016: 178-179). Hafız Esad'ın 2000 yılında ölümüyle birlikte oğlu Beşar Esad günümüze kadar Suriye devlet başkanlığı görevini yürütmüştür.

2.2. İç Savaş Öncesi Suriye-Türkiye İlişkileri

Suriye, Türkiye'nin güneyinde yer alan ve en uzun sınır hattına sahip komşu ülkesidir. Türkiye ve Suriye, 1914 yılından önce Osmanlı Devletine bağlı bölgelerdi. I. Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye bağımsız bir ülke statüsüne kavuşurken Suriye Fransa hâkimiyetine altına girmiştir. Tarihsel bakımdan Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Hatay Sorunu, Fırat ve Dicle meselesi ayrıca terör konusu iki ülke arasında yaşanan tarihsel en büyük krizlerden olmuştur. I. Dünya Savaşı öncesinde Hatay, Misakı Milli sınırları içerisinde yer almasına rağmen bazı nedenlerden dolayı Suriye'ye bırakılmıştır. Fakat 1939 yılında Türkiye ve Fransa arasında yapılan anlaşmaya bağlı olarak Hatay anavatana katılmıştır. Fransa hâkimiyetinde bulunan Suriye, Hatay'ın anavatana katılmasını kabullenmemiş ve hala kendi bölgesi olarak görmeye devam etmiştir.

Türkiye'den doğup Suriye sularına akan Dicle ve Fırat kaynakları da ayrı birer sorun haline gelmiştir. Türkiye, yapımına başladığı GAP ile suyun daha verimli kullanılmasını isterken Suriye buna karşı çıkmış ve kaynakların uluslararası bir statüye sahip olduğunu o yüzden de diğer ülkelerin kendi çıkarları için suyu kullanamayacağını ifade etmiştir. Su sorunu ile iki ülke arasındaki ilişkiler iyice gerginleşmiş ve Suriye terör unsuru üzerinden Türkiye'ye tehdit oluşturmaya

başlamıştır. Suriye, PKK terör örgütü ve lideri Abdullah Öcalan'a destek vererek Türkiye'de terör meselesini iç sorun haline getirmiştir.

Terör sorunu iki ülkeyi krize sokmuş ve sıcak bir çatışmanın eşğine getirmiştir. Diplomatik girişimlerde bulunan ülkelerin yardımıyla Suriye'de bulunan Abdullah Öcalan sınır dışı edilmiştir. Suriye ve Türkiye 1998 yılında terör konusunda işbirliği yapmak amacıyla Adana Mutabakatı imzalamıştır. Bu anlaşma ile iki ülke arasında yıllarca devam eden gergin ilişkiler yerini daha ılımlı bir havaya bırakmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de iktidara Adalet ve Kalkınma Partisi Suriye'de ise Beşar Esad yönetimi gelmiştir. İki ülkede değişen yönetim yapısıyla beraber dış politikada da yeni stratejiler belirlenmiştir. Türkiye, "Komşularla Sıfır Sorun" politikası kapsamında komşu ve yandaş ülkelerle ılımlı ilişkiler içerisine girmiştir.

2010 yılında başlayan Arap Baharı süreci Suriye'de yankı uyandırmış ve halk Esad rejimine demokratik reformlar yapması için çağrıda bulunmuştur. Esad yönetiminin halkın taleplerini umursamaması ve yapılan gösterileri kanlı bir şekilde bastırmaya çalışması iç savaşın çıkmasına sebep olmuştur. Türkiye de aynı zamanda Esad hükümetinin değişmesini istemiş fakat Suriye rejimi Rusya'dan aldığı destek ile yönetimde kalmaya devam etmiştir (Kalyenci, 2021). 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşı ile beraber iki ülke arasındaki ilişkiler iyice krize doğru tırmanmıştır.

2.2.1. Hatay Sorunu

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa Sykes-Picot Antlaşması ile aralarında gizli bir anlaşma yapmışlardır (Metintaş, 2017: 43). İki ülke bu anlaşma ile içinde Hatay'ın da olduğu Orta Doğu bölgesini aralarında paylaşmışlardır. Hatay, Osmanlı Devleti zamanında Anadolu topraklarına ait bir parça olarak görüldüğünden dolayı ayrı bir bölge olarak bilinmemekteydi. Bölgenin, Fransa tarafından işgaliyle birlikte buranın adı Sancak olarak tanınmaya başlanmıştır. Sonraki yıllarda Atatürk tarafından bu bölgeye Hatay ismi verilmiştir. 1918 yılında yapılan Mondros Ateşkes Antlaşması'nda nüfusunun çoğunluğu Türk olan Sancak Bölgesi Türklere bırakılmıştır. Fakat İskenderun Sancağı (Hatay) ve Suriye, Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra işgal edilerek Fransa'nın kontrolü altına girmiştir. Normalde Misak-ı

Milli sınırları içerisinde kalan Hatay 20 Ekim 1921 tarihinde yapılan Ankara Antlaşması ile Suriye'ye bağlanmıştır (Atabey, 2015: 193).

1921 Ankara Antlaşması, Suriye-Türkiye sınır çizgisini belirlemiştir. Ankara Antlaşması'nda bir maddede bu bölge için özel bir statü kurulabileceği ve Türk nüfusunun fazla olmasından dolayı Türkçenin ana dil olarak kullanabileceği öngörülmüştür. Türkiye, söz konusu bu maddeyi ileride koz olarak kullanacaktır. 1936 yılında Fransa, Suriye bölgesi için bağımsızlık kararı vereceğini açıklamıştır. Hatay'ı anavatanına dâhil etmek isteyen Türkiye istediği fırsatı yakalayınca kamuoyunda durumu dile getirmiştir. Bunun üzerine Türkiye yoğun diplomatik girişimlerle Hatay'ın bağımsızlığını istemiştir.

Türkiye'nin bundan sonraki planları Hatay'ı ilhak etmek üzerine kurulmuştur. Türkiye'nin yaptığı çağrı Milletler Cemiyeti nazarında dikkate alınmıştır. Milletler Cemiyeti'nin de kararıyla Hatay'ın ayrı bir statü kazanmasına karar verilmiştir (Atatürk Ansiklopedisi, 2021: 1). Hatay 1938 yılında Suriye'den ayrılarak bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine yayılcı devletlerin tehdidi karşısında Fransa Hatay'ın bağımsızlığının korunması istemiştir. Bunun üzerine Fransa ile Türkiye arasında 1939 yılında yapılan antlaşma ile Hatay anavatanına bağlanmıştır.

2.2.2. Fırat ve Dicle Sorunu

Fırat ve Dicle verimli tarım alanlarını besleyen ve üzerinde nehir taşımacılığına izin veren Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli kaynaklarından biridir. Fırat ve Dicle nehirleri kaynağını Türkiye'den alıp Suriye ve Iraktan geçerek Basra Körfezine dökülen su havzalarıdır. Haliyle suyun paylaşımı konusunda kaynağın geçtiği sınır güzergâhı komşu ülkeler arasında sorun haline gelmiştir. Türkiye, Güneydoğu Anadolu Projesi ile Fırat ve Dicle üzerinde baraj kurmayı planlayınca Suriye ve Irak bu duruma karşı çıkarak durumu uluslararası kuruluşlara bildirdiler (Günel, 1998: 238). Suriye ile yaşanan hem Hatay sorunu hem de suyun paylaşılması durumu ilişkilerin iyice bozulmasına neden olmuştur.

Suriye ve Irak GAP ile Türkiye'nin Dicle ve Fırat kaynakları üzerinde egemenlik kurduğu iddia etmiş ve suyun adil paylaşılması için ortak bir anlaşmaya varılmasını istemişlerdir. Komşu ülkelerle her zaman iyi ilişkiler yürütmek isteyen

Türkiye bu süreçte de gerginlik yaratmamak adına Suriye ve Irak'ın su üzerindeki haklarını gözetmiştir. Fakat Türkiye tam anlamıyla Güneydoğu Anadolu Projesi bitmediği ve ileride ne kadar suya ihtiyaç olunacağı bilinmediğinden şu an herhangi bir anlaşma yapamayacağını taraflara bildirmiştir.

2.2.3. Terör Sorunu

Türkiye, en uzun sınır komşusu olan Suriye ile tarih boyunca çeşitli sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlardan en büyüğü Fırat ve Dicle kaynaklarının üzerine baraj inşa etme planıyla başlamıştır. Suriye buna karşılık olarak Türkiye aleyhine terörü desteklemeye başlamıştır. Suriye toprakları verilen destekten dolayı terör yuvası haline gelmiştir (Özçelik, 2018: 922). Özellikle Hafız Esad yönetiminin PKK terör örgütüne destek vermesi iki ülke arasında ilişkileri iyice bozmuştur. Bunun üzerine Mısır'ın üstlendiği arabuluculuk girişimi ile iki ülke arasında Adana Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ile Suriye topraklarında Öcalan'ın faaliyetleri son bulmuştur. İki ülke arasında yapılan protokol ile her ne kadar bir süre terörizmin yayılması engellense de iç savaş ile Suriye tekrardan terörizmin beslendiği bir alan haline gelmiştir.

2.2.4. Adana Mutabakatı

Adana Mutabakatı, Türkiye ile Suriye arasında bozulan ilişkileri düzeltmek amacıyla dönemin ABD Başkanı Bill Clinton ve Mısır lideri Hüsnü Mübarek'in diplomatik girişimiyle iki ülke arasında imzalanan protokoldür. Protokol, 20 Ekim 1998 tarihinde Türk büyükelçi Uğur Ziya ve Suriye Tümgeneral Adnan Bedir Hasan tarafından imzalandı. Adana Mutabakatı ile Suriye PKK'ya destek vermeyeceğini taahhüt etmiştir. 20 Ekim 1998'de imzalanan Adana Mutabakatı'nın maddeleri şu şekildedir;

- PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'de kalmasına izin verilmeyecektir.
- Suriye'de mevcut bulunan PKK kamplarının faaliyetleri engellenecektir.
- Suriye'de PKK'nın her türlü askeri ve siyasi faaliyetleri engellenecektir.

- Suriye Hükümeti PKK'yı terörist olarak ilan edecektir.
- Suriye'de PKK'nın ticari faaliyetlerine izin verilmeyecektir.
- Suriye'de Abdullah Öcalan'ın bölgeye tekrar yerleşmemesi için her türlü önlem alınacak ve sınır kapıları korunacaktır.

Adana'nın Seyhan ilçesinde yapılan protokolün başarıya ulaşabilmesi için iki ülke şu kararları almıştır;

- İki ülkenin diplomatik yetkilileri arasında telefon hattı kurulacaktır.
- Diplomatik ilişkilerin sistematik yürüyebilmesi için ülkeler ikişer görevli göndereceklerdir.
- Terörle mücadele konusunda denetim sağlanacaktır.
- PKK sorununun engellemesi adına Türkiye, Lübnan ve Suriye birlikte hareket edecektir.
- Suriye, anlaşmada geçen maddeler hususunda Türkiye ile ortak hareket edeceğinin sözünü vermiştir.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşıldığı üzere iki ülke terörün engellenmesi konusunda kararlı olmuştur. Suriye'nin yıllarca işbirliği yaptığı PKK'dan vazgeçmesinin bazı sebepleri vardır. İlk olarak Türkiye askeri bakımdan oldukça güçlenmiş bu durum Suriye için bir tehdit oluşturmuştur. Ayrıca Türkiye ile girilecek bir savaşın neticesinde Suriye'de istikrarsızlık oluşabilir bu durum Esad rejiminde değişikliğe sebep olabilirdi (Gökcan, 2018: 2-4). İki ülke arasında Adana Mutabakatıyla iyileşen ilişkiler Suriye İç Savaşına kadar devam etmiştir. Suriye'de oluşan istikrarsızlık terör gruplarının burada tekrar örgütlenmesine yol açmıştır.

2.2.5. Adana Mutabakatı Sonrası Suriye-Türkiye İlişkileri

Tarihsel süreçte iki ülke arasındaki ilişkiler Hatay'ın anavatana katılması, sınır aşan su ve terör sorunu nedeniyle gergin olmuştur. 1998 yılında yapılan Adana Mutabakatı'ndan sonra ilişkiler bir nebze de olsa düzelmeye başlamıştır. 2000'li yıllarda Beşar Esad'ın Suriye'de iktidara gelmesi Türkiye'de ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçimi kazanmasıyla ilişkiler başka bir boyuta evrilmiştir. (Eskioğlu, 2019: 71). Türkiye bu yıllarda dış politikasını "Komşularla Sıfır Sorun" ve "Stratejik Ortaklık" üzerine yeniden yapılandırmıştır. İki ülke arasındaki ılımlı hava Arap

Baharı'na kadar devam etmiştir. 2010 yılında başlayan Arap Baharı ile Orta Doğu'da çalkantılı dönem başlamış ve Suriye'de iç savaş patlak vermiştir.

2.3. Suriye İç Savaşı'nın Gelişimi

2010 yılında Tunus'ta patlak veren Arap Baharı süreci Orta Doğu'da pek çok ülkeyi derinden sarsmıştır (Canyurt, 2018: 1104). Tunus'ta seyyar satıcılık yapan Bouazizi zabıta tarafından tezgâhına el konulması üzerine benzin dökerek kendini yakmıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 4). Olay kısa sürede sosyal medya üzerinden yayılarak belli gruplar içerisinde gençlerin örgütlenmesini sağlamıştır. Bu durum, otoriter yönetimden şikâyetçi olan diğer Orta Doğu ülkelerindeki halkı ayaklanmaya teşvik etmiştir (Polat, 2016: 138).

Mısır lideri Mübarek ve Libya lideri Kaddafi buhranın etkisiyle hükümetten düşürülmüştür. Bu krizden etkilenen ülkelerden birisi de Suriye olmuştur. 2011 yılında Suriye'de patlak veren olaylar Arap Baharı krizinin günümüze kadar ulaşmasına sebep olmuştur. Zeynel Abidin bin Ali, halkı yatıştırmak için ekonomik anlamda değişiklikler yapacağını söylese de halk ikna olmamış ve Bin Ali çareyi Suudi Arabistan'a kaçmakta bulmuştur. Suriye'nin Arap Baharı dalgasından etkilenmesinin en önemli sebebi tarihi geçmişine dayanmaktadır. Uzun yıllar Fransa mandası altında varlığını sürdüren Suriye 1946 yılında tam olarak bağımsız olmuştur.

Suriye hem bağımsızlığa giden süreçte hem de bağımsızlığını kazandıktan sonra her daim halk isyanlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bunun en önemli gerekçesi Hafız Esad yönetiminin iktidara gelişinden iç savaşa kadar ülkenin belli bir zümre tarafından kontrol altında tutulmasıdır. Bu elit kesimi Nusayri mezhebi oluşturmakta ve ülkede her zaman var olan Sünni-Nusayri mücadelesi Fransa manda hâkimiyeti döneminden itibaren Suriye'de sorun haline gelmiştir. Esad ailesi ise bu dengeyi bir arada tutmak için ekonomiyi bir araç olarak kullanmıştır. Ayrıca Esad ailesi ülkede baskıcı yönetimini devam ettirmek adına 1962 yılında Olağanüstü Hal (OHAL) ile ülkeyi yönetmeye başlamış ve bu durum iç savaş patlak verene kadar devam etmiştir.

Esad yönetimi OHAL ile insan haklarına aykırı birtakım düzenlemeler yapmış ayrıca insanlar adil yargılanmaya tabi tutulmadan cezaya ve işkenceye maruz kalmıştır. İnsanların sosyal medya üzerinden halkı yaşadıkları eziyete karşı

ayaklanmaya davet etmesi üzerine Esad korkuya kapılmış ve Facebook kullanımını ülke üzerinde yasaklamıştır (Şen, 2013: 60-61). Ülkede devam etmekte olan olağanüstü hal, ekonomik ve sosyal sorunlar ve baskıcı yönetim beraberinde birçok sorunu getiren temel dinamikler olmuştur.

Arap Baharı'nın Orta Doğu ülkelerini kasıp kavurması üzerine Esad, Ocak 2011'de Wall Street Journal Gazetesine Orta Doğu kritiği üzerine bir röportaj vermiş ve liderlerin ülke yönetimi konusunda ders alması gerektiğini söylemiştir. Esad kendi ülkesinde meydana gelecek olaylardan habersiz şekilde Libya, Mısır ve Tunus gibi ülkelerin halka sosyal haklar vermesi konusunda çalışmalar yapması gerektiğini söylemiştir. Beşar Esad'ın kendi ülkesinin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasi problemleri görmezden gelmesi ya da farkında olmaması onu yakında büyük bir krizin eşiğine getirecekti. Nitekim o şekilde de oldu ve kaçınılmaz son Mart 2011 tarihinde patlak vermiştir.

Arap Baharı, Suriye'de etkisini 15 Mart 2011 tarihinde Dera kentinde göstermiştir. Bir grup üniversite öğrencisinin okul duvarına yazdığı "halk rejimin değişmesini istiyor" sloganı neticesinde bu öğrenciler tutuklanmış ve bu süreçte ağır eziyete maruz kalmışlardır (Muhittin, 2012: 25). Bu durum sosyal medya üzerinden kısa sürede yayılmış ve halkın örgütlenmesini sağlamıştır. Beşar Esad'ı istemeyen kesim bu olaylar üzerine ayaklanmış ve gösterileri Dera kentinden ülkenin diğer bölgelerine taşımıştır. Üniversitede yaşanan bu olayların ardından 18 Mart günü bir Cuma namazı sonrasında Suriye'nin merkez bölgelerinde rejim karşıtı gösteriler yaşanmıştır.

Esad ordusunun halk gösterilerini kanlı bir şekilde bastırması Suriye'de Arap Baharı'nın başlamasına sebep olmuştur (Köylü, 2018: 70-86). Esad hükümeti Nisan ayında çoğunluğunun Sünni olduğu Dera kentini kuşatma altına almıştır. Başlayan halk protestoları, Dera kentinin Esad güçleri tarafından çevrelenmesi ve gösterilerin kanlı bir şekilde bastırılması olayın iç savaşa evrilmesine yol açmıştır (Koldaş, 2011: 34). Esad, halkın kararlılığını anladığı zaman çeşitli reformlar ilan etmek zorunda kalmıştır. Öncelikle askerlik süresi kısaltılarak Dera kentinin valisi görevden alınmıştır. Olaylar sırasında adil şekilde yargılanmadan ceza alan birçok kişi serbest kalmıştır. Fakat kısa süren bu iyimser hava yerini tekrar otoriter bir yönetimin

uygulamalarına bırakmıştır. Esad, bu nedenle ne iç savaşı engelleyebilmiş ne de sonraki süreçte ülkede istikrarı sağlayabilmek adına çaba göstermemiştir.

2.4. İç Savaş Sonrası Değişen Suriye-Türkiye İlişkileri

Türkiye açısından 2000’li yıllar yeni dış politikaların izlendiği ılımlı ve güvenli bir dönem olarak geçmiştir. Bu yıllarda komşu ülkelerle iyi ilişkiler güden Türkiye Arap Baharı sürecinde bölgesel liderlik rolünün bir gereği olarak Orta Doğu’da rejimin değişmesini isteyen halkı desteklemiştir. Suriye İç Savaşı, Türkiye için önemli bir mesele olmuştur. Hem bu ülkeyle aralarındaki tarihsel bağ hem de bölgesel liderlik rolü meseleyi Türkiye’nin odak noktasına taşımıştır. Suriye krizinin etkilerini en çok komşu ülkeler yaşamıştır. Türkiye, Suriye’nin sınır komşusu olması hasebiyle teröre açık bir hale gelmiştir. Diğer yandan savaştan kaçan milyonlarca insan ülkemize sığınmıştır. Türkiye, yaşadığı güvenlik sorununa ilaveten bir de mülteci kriziyle karşı karşıya kalmıştır.

2.4.1. RF-4 Türk Jeti Krizi

RF-4 Türk Jeti Krizi, 22 Haziran 2012 tarihinde, Suriye tarafından Türkiye’ye ait olan RF-4E Phantom uçağının keşif sırasında düşürülmesi hadisesidir. Malatya Erhaç Hava Üssünden kalkan uçak, içerisinde iki mürettebatla beraber radar test sürüşü yaparken herhangi bir uyarı yapılmaksızın Suriye tarafından düşürülmüştür. Düşen uçağın enkazına içerisindeki iki naaşla beraber Lazkiye kentinin açıklarında deniz seviyesinin altında ulaşılmıştır. Bunun üzerine Türk yetkililer diplomatik girişimlerde bulunmuş Birleşmiş Milletler ve NATO’nun toplanmasını istemişlerdir. BM sorunu barışçıl yollar ile çözmek isterken NATO yaptırım kararı almıştır.

2.4.2. Akçakale Olayı

Akçakale Olayı, 3 Ekim 2012 tarihinde Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesine düşen top mermisi nedeniyle 5 kişinin hayatını kaybettiği hadisedir. Türkiye angajman kuralları çerçevesinde Suriye topraklarına attığı top mermilerle karşılık vermiştir. Olayla ilgili gerekli kararların alınması adına Türkiye Dışişleri Bakanlığı BM’ye başvuruda bulunmuştur. BM’den Suriye’ye karşı kınama kararı çıkmıştır.

2.4.3. Reyhanlı Saldırısı

Reyhanlı Saldırısı, 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'da meydana gelen iki saldırı dizisidir. Saldırı sonucunda 52 kişi hayatını kaybetmiş birçok kişide yaralanmıştır. Olay, 11 Mayıs günü öğle saatlerinde Reyhanlı belediyesinin önünden geçen patlayıcı yüklü kamyonun patlamasıyla meydana gelmiştir. Kanlı saldırıdan ESAD rejimi sorumlu tutulmuştur. Terörist olarak aranan fail Yusuf Nazik, Lazkiye kentinde en nihayetinde yakalanarak ele geçirilmiştir. Yusuf Nazik, ifadesinde Suriye'den aldığı emirle Türkiye'de saldırı yaptığını itiraf etmiştir.

2.4.4. Mi-17 Suriye Helikopterinin Düşürülmesi

Suriye İç Savaşı'nın üzerinden 2 yıl geçmiş fakat bu bölgede hala ne istikrar sağlanabilmişti ne de iki ülke yönetimi arasındaki ilişkilerde bir ilerleme kaydedilmiştir. 2013 yılında Suriye'ye ait olan Mi-17 helikopteri, Hatay'ın Yayladağı bölgesinde sınırları ihlal etmesi sonucunda Türk hava savunması tarafından vurularak düşürülmüştür. Açıklamayı dönemin Başbakan yardımcısı Bülent Arınç yapmıştır. Arınç, Suriye'ye ait Mİ-17 tipi helikopterin Türk hava sahasını ihlal edilerek gezinmeye başladığını ifade etmiştir. Hava savunma güçleri tarafından ikaz edilmesine karşı aldırış etmeyen Suriye uçağı Malatya üssünden havalanan Türk uçakları tarafından füzeyle vurulmuştur. Ayrıca Arınç, uçağın Suriye topraklarına düşmesinden dolayı pilotlar hakkında net bir bilgiye ulaşılamadığını söylemiştir.

2.4.5. MİG-23 Suriye Savaş Uçağının Düşürülmesi

Suriye ait MİG-23 Suriye Savaş uçaklarının sınırlarımızı ihlal etmesi sonucunda Türk F-16'ları tarafından vurulması hadisesidir. Hatay Valisi yaptığı açıklamada uçağın Keseb kasabasının yukarısına doğru düştüğünü söylemiştir. Öğlen saatlerinde meydana gelen olayda ihlali gerçekleştiren uçaklar defalarca ikaz edilmiştir. Uçaklardan biri bölgemizden çıkmasına rağmen diğer bir uçak Yayladağı bölgesi üzerinde gezinmeye devam etmiştir. Bunun üzerine devriye görevinde olan Türk F-16'lar füzeyle karşılık vererek uçağı düşürmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURIYE İÇ SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN POLİTİKASI

Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de yaşayan vatandaşlar Esad yönetiminden sivil haklar ve demokratik bir yönetim sisteminin uygulanmasını istemiştir. Esad hükümetinin halkın çağrılarını göz ardı etmesi ülkeyi krize sürüklemiştir. Esad rejiminin gitmesini isteyen halk sokaklara dökülmüştür. Birçok insanın yaşamını kaybettiği birçok insanın da mülteci olarak başka ülkelere sığındığı krizde Suriye devletlerin ve devlet dışı aktörlerin saldırısına açık hale gelmiştir. ABD, AB, Rusya, İran ve Suudi Arabistan çıkarlarını gözetmek adına bu alan üzerinde hem çeşitli anlaşmalar hem de askeri operasyonlar yapmıştır. DAEŞ ve PYD gibi devlet dışı aktörlerinde bölge üzerinde etkin olmaya çalışması Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit etmiştir.

Türkiye, sınır güvenliği sağlamak için Rusya'yla askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirerek çeşitli bir dizi görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerden birisi de Kazakistan'ın başkenti Astana'da gerçekleştirilen toplantılardır. Suriye sorununu çözmek ve ülkeye barış getirmek için Türkiye, Rusya ve İran'ın liderlik yaptığı bir dizi Astana görüşmesi gerçekleşmiştir. Ayrıca Rusya'yla işbirliği sürecini yürüten Türkiye Soçi Zirvesinde de gerekli adımları atmıştır. Savaşa kalıcı barış getirmek adına BM öncülüğünde Cenevre toplantıları düzenlenmiştir. Türkiye yaptığı barış anlaşmalarının yanında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı Operasyonu ve Barış Pınarı Harekâtıyla de sürece katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin politikası üçüncü bölümde incelenecektir.

3.1. İç Savaş Sonrası Suriye'de Değişen Güç Dengeleri

Esad hükümeti iç savaş sırasında kimyasal silah ve çeşitli askeri teçhizat kullanmıştır. Bu yüzden yaşanan krizin ardından binlerce insan hayatını kaybetmiştir (Muslu, 2018: 12). Geriye kalan insanların bir kısmı çeşitli ülkelere göçmen olarak sığınarak yerinden yurdundan ayrılmıştır. Bu ülkelerden biri de yaklaşık 3 milyon Suriyeliyi ülkesinde ağırlayan Türkiye olmuştur. Orta Doğu'nun lideri konumunda olan Türkiye, Arap Baharı sürecinin başlamasıyla birlikte bazı politikalarında değişikliğe gitmek zorunda kalmıştır (İşyar, 2017: 487).

Suriye’de başlayan Arap Baharı süreci Türkiye’nin güvenlik denklemini tehlikeye atmış ve Türkiye Esad’a karşı sert bir tavır almıştır. Esad’ın yönetimden düşmesi için Suriye’de iki grup oluşmuştur. İlki Suriye Ulusal Konseyi diğeri ise Özgür Suriye Ordusudur (ÖSO). Esad’a muhalif olan ÖSO iç savaş başladığı zaman halkı silahlı ordudan kurtarmak amacıyla kurulmuştur. Türkiye, sınır güvenliğini korumak amacıyla yaptığı operasyonlarda Özgür Suriye Ordusuyla beraber hareket etmiştir.

Suriye’nin yaşadığı kriz neticesinde bölge adeta rekabet alanına dönüşmüştür. ABD’nin terör örgütlerine yaptığı silah ve çeşitli yardımlar neticesinde bölgede PKK, DAESH ve PYD hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye sınır ötesi operasyonlar yaparak bölgede terör örgütlerince bir Kürt devleti kurulmasını engellemeye çalışmıştır. Ayrıca Afrin’de hızlı büyüyen PKK/PYD gibi terör örgütlerinin varlığına son vermek ve sınır hattın güvenliğini sağlamak için girişimlerde bulunmuştur. Türkiye bu bağlamda Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Operasyonlarını gerçekleştirmiştir (Özçelik ve Acun, 2018: 11).

3.2. Kobani Olayları

Türkiye’yi kaygılandıran olaylar silsilesi ilk olarak 6-7 Ekim tarihinde gerçekleşen Kobani olayları olmuştur. Kobani, Şanlıurfa’nın Suruç ilçesine çok yakın bir konumda olduğundan dolayı burada meydana gelebilecek bir tehlike Türkiye için önem taşımaktadır. Genellikle Kürt kökenli halkın yaşadığı Kobani’de DAESH’in etkinliği artmaya başlayınca bölgede yaşayan halk için tehdit olmaya başlamıştır. Terör örgütleri bölgede hâkimiyet kurmak için birbirleriyle rekabete girince sivil halk kaçarak Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmıştır (Akbaba, 2014: 3). Türkiye tarafından gelen mültecilere gıda ve kalacak yer temin edilmiştir.

2014 yılında DAESH eylemlerini arttırarak Suriye’deki köylere saldırmaya başlamıştır. DAESH saldırılardan kaçan Kobani halkı sınır hattındaki Suruç ilçesine sığınmıştır. DEASH eylemlerine devam ederken Türkiye’nin bazı yerlerinden Kobani saldırısına destek gelmiştir. HDP mevcut durum hakkında Türk görevlileriyle görüşmeye başlamıştır. HDP, Türkiye’den bazı taleplerde bulunmuştur. HDP,

Suriye'ye gelecek her türlü askeri ve ekonomik yardımın bölgeye ulaşması için Türkiye üzerinden Kobani'ye bir yol açılmasını istemiştir.

Terör örgütü olan KCK, Türkiye'nin bu süreçte DAEŞ'e yardım ettiğini iddia ederek asılsız haberler yaymıştır. HDP, 6 Ekim tarihinde Kobani için halktan destek istemiş bunun üzerine halk sokaklara dökülmüştür. Yapılan protestolar sonucu 50 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kadar olay karşısında her daim sınır güvenliği tehlikeye düşen Türkiye operasyonlarla Suriye'yi terör gruplarından temizlemek istemiştir. HDP, sosyal medya üzerinden yaptığı Kobani söylemleriyle Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki halkı sokağa dökmüştür. Buradaki eylemciler günlerce sokaklarda şiddet gösterilerinde bulunmuştur. Halk ve güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışma ölümlerle sonuçlanmıştır. Bir aydır devam eden kaos ortamı 9 ekimde son bulmuştur (BBC, 25 Eylül 2020). İktidar, sivil halkın ölümünden HDP'yi sorumlu tutup yargılanmasını istemiştir. Kobani olayları Türkiye ile terör mensupları arasındaki çözüm sürecini sekteye uğratmıştır.

3.3. Şah Fırat Operasyonu

Şah Fırat Operasyonu, Süleyman Şah türbesini korumak amacıyla yapılmıştır. Süleyman Şah Türbesi, Suriye sınırları içerisinde bulunan ve Osmanlı tarihi mirasının korunması bakımında önemli bir değerdir. Şah Türbesi, Suriye bölgesinde yer almasına rağmen bulunduğu konum itibarıyla aynı zamanda Türkiye'nin kendi toprakları dışında sahip olduğu ilk kara parçasıdır. 1921 yılında Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Protokolü gereği türbenin bulunduğu alan Türk toprağı olarak kabul edilmiştir. Türkiye, kendi sınırları dışında sahip olduğu bu topraklarda asker konuşlandırmıştır. 1921 yılında Türk toprağı kabul edilen bu bölge Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından 1956 yılında yapılan Halep Protokolü ile tekrar onaylanmıştır.

Süleyman Şah, Türk tarihi açısından önemli bir liderdir. Süleyman Şah, vefatından sonra Caber Kalesine defnedilmiş ve bu yüzden bu alan Türk toprağı olarak kabul edilmiştir. Türbe, Türk toprağı sayılan Karakozak Köyünde bulunmaktaydı. Suriye İç Savaşı'nda yaşanan çatışmalar türbenin bulunduğu Karakozak bölgesine ulaşınca bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Ayrıca uluslararası

kuruluşların terörle mücadele kapsamında buraya yönelik hava saldırıları devam etmekteydi. Türkiye, terör örgütleri tarafından buraya yapılacak provakatif eylemleri engellemek adına tedbir almaya karar vermiştir.

Türkiye, türbeyi Suriye krizinde yaşanan karışıklıktan korumak amacıyla nakil etmek istemiş bunun üzerine bölge güvenliğinin sağlamak için operasyon düzenlemiştir. Kale etrafında terör örgütlerinin çatışmaya başlaması bölgenin güvenliğini tehlikeye atmış ve bu yüzden acilen operasyon planlanmıştır. 21 Şubat 2015 tarihinde Türk ordusu çok sayıda tank ve araçlarla Saygı Karakoluna ulaşarak naaşı bölgeden alıp Türkiye'ye götürmüştür (SETA, 23 Şubat 2015). Bu şekilde Türkiye'yi savaşın içerisine çekmek isteyen grupların amaçları engellenmiş olmuştur (Kurt, 2015: 1)

Operasyonda 572 asker, birçok tank ve F-16 uçakları görev yapmıştır. DAESH, Türk ordusunun türbeye ulaşmasını engellemek için yol boyunca bombalar yerleştirip yolları kullanılamaz hale getirmiştir. Teröristler türbenin taşınması sırasında askerlerin olduğu tanklara silahlı saldırıda bulunmuştur. Bu operasyon esnasında 1 Türk askeri şehit olmuştur. Türbe olası bir bombalı saldırı tehdidine karşı yerinden alınarak güvenliği bölgeye nakledilmiştir. Naaşın yerinden alınmasından sonra Süleyman Şah Türbesi imha edilmiştir.

Şekil 3.1. Şah Fırat Operasyonu

Kaynak: (NTV, 2015).

3.4. Terör Gruplarının Eylemleri

Suriye İç Savaşı'nın yarattığı güvenlik boşluğunu fırsat bilen terör örgütleri kendi hâkimiyet alanlarını oluşturmak için çeşitli bölgelerde eylemlerde bulunmuştur. Bu örgütlerden en önemlisi PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD/YPG'dir. PKK terör örgütü ve elebaşı Abdullah Öcalan'ın Suriye'de faaliyet göstermesi uzun bir tarihe dayanmaktadır. Tarihsel olarak Suriye, PKK terör örgütüne 1998 tarihine kadar ev sahipliği yapmıştır. Türkiye ve Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı ile Suriye Öcalan'a destek vermeyeceğinin taahhüt etmiştir. PKK/KCK Lideri Abdullah Öcalan, Türk güçleri tarafından yakalanıp yargılanmasına rağmen avukatları aracılığıyla uzaktan talimatlarına devam ederek örgütün Suriye'de örgütlenmesi gerektiğinin ifade etmiştir.

Öcalan'ın talimatlarıyla PKK'nın uzantısı olan Demokratik Birlik Partisi (PYD) 2003 yılında Suriye'de faaliyetlerini devam ettirmek amacıyla kurulmuştur. PKK, hazırladığı KCK Sözleşmesi ile Türkiye, İran, Irak ve Suriye bölgelerini içerisine alan bir Kürdistan Devleti kurma planı tasarlamıştır. Bu amacını gerçekleştirmek amacıyla mensubu bulunduğu grupları örgütlemiştir. 2011 yılında Suriye'de karışıklığın ortaya çıkması ile PYD hızlı bir şekilde oluşumunu tamamlamıştır (İçişleri Bakanlığı, 2017: 6-11).

Suriye İç Savaşı'nın meydana gelmesinin ardından terör örgütleri güç boşluğunu fırsat bilerek genişleme politikası izlemişlerdir. PYD/YPG, Afrin ve Kobani bölgelerinde hâkimiyetini pekiştirmiş bir terör örgütüdür. DAESH, Musul'u ele geçirerek "İslam Devleti" ilan etmesinin ardından Kobani'ye yönelmiştir. Kobani bölgesine işgal tehdidi DAESH ve PYD mücadelesini başlatmıştır. Suriye üzerinde geniş alanlara yayılarak toprak sahiplenmeye çalışan DAESH, YPG ile çatışmalar yaşamıştır. PYD için önemli bir bölge olan Kobani'nin bir kısmı DAESH'in eline geçmiştir. Bunun üzerine PYD, Amerika'dan hava desteği istemiştir. ABD'nin askeri yardımıyla beraber Kobani bölgesi DAESH'den geri alınmıştır. Böylelikle PYD, Amerika'nın Suriye üzerindeki en iyi müttefiklerinden birisi olmuştur.

YPG, hâkimiyet alanını genişletmek isteyerek 2015 yılında Tel Abyad'a saldırmış ve DAESH bu bölgeden geri çekilmek zorunda kalmıştır. YPG, Tel Abyad'ı

ele geçirdikten sonra Kobani ile birleştirerek Kürt bölgesi kurmayı amaçlamıştır (Kerman ve Efeğil, 2017: 164-166). PYD, Suriye üzerinde yayılımcı hareketlerine devam ederek Türkiye sınırına kadar olan bölgeyi ele geçirmek istemiş ve nihayetinde burada bir Kürt devleti koridoru inşa etmeyi amaçlamıştır. PYD'nin sınıra yakın bölgelerde giriştiği terör saldırıları Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir. Türkiye bu nedenle sınır ötesi askeri operasyonlar gerçekleştirerek PYD ve DAES'in gerçekleştirmek istedikleri planları engellemeye çalışmıştır.

Türkiye, ilk olarak 24 Ağustos 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekâtını düzenlemiştir. Operasyon ile Cerablus, Çobanbey ve El-Bab terör örgütlerinden temizlenmiştir. 20 Ocak 2018 tarihinde yapılan Zeytin Dalı Harekâtı ile Afrin ilçesi terörden arındırılmıştır. 9 Ekim 2019 tarihinde yapılan Barış Pınarı harekâtıyla Telabyad ve Resulayn DAES ve PYD terör örgütlerinden temizlenmiştir (Demir, 2021: 571).

Suriye'de güçlü bir yer edinen diğer terör örgütü DAES'dir. DAES terör örgütü 1999 yılında Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) adı altında kurulmuştur. Genel olarak Irak ve Suriye'de etkinlik göstermiştir. Amacı bu topraklarda hilafet devleti kurmaktır. Bu nedenle örgüt zaman zaman sivil halka ve güvenlik mensuplarına yönelik saldırılarda bulunmuştur. Yasa dışı faaliyet gösteren bu örgüt hiçbir ülke tarafından resmi olarak tanınmamıştır. Irak savaşı sırasında esas oluşumunu tamamlayan örgüt El-Kaide ile birleşerek "Irak El-Kaidesi" adını almıştır. Fakat bir süre geçtikten sonra El-Kaide ile ilişkilerinin kesmişlerdir. Suriye İç Savaşı'ndan sonra hızlı bir şekilde örgütlenen DAES bölgenin en etkili örgütü olmuştur. El Nusra ile işbirliği yapan örgüt yeni ismini Irak Şam İslam Devleti olarak açıklamıştır.

2014 yılında DEAS'ın lideri Ebu Bekir El Bağdadi kendilerini hilafet kurucusu ilan ederek yeni oluşumlarını "İslam Devleti" olarak aksetmiştir. Örgüt, genelde Irak İslam Devleti olarak bilinmekte fakat Türkiye bunu reddetmektedir. Türkiye, her fırsatta bu kurumun illegal bir terör örgütü olduğunu vurgulayarak nitelendirmek için Arapça kökenli bir kelime olan ve ezici anlamına gelen "DAES"i kullanmıştır. DAES'in konuşlandığı mevkilerin coğrafi bakımdan Türkiye'ye yakın olması ülkemiz için bir tehdit barındırmaktadır. Sınır hattında yapılan füze atışları Kilis'e yakın bulunan sivillere ve karakollara isabet etmektedir. Ayrıca DAES

bombalı saldırılar düzenleyerek birçok Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine yol açmıştır (ORMER, 2016).

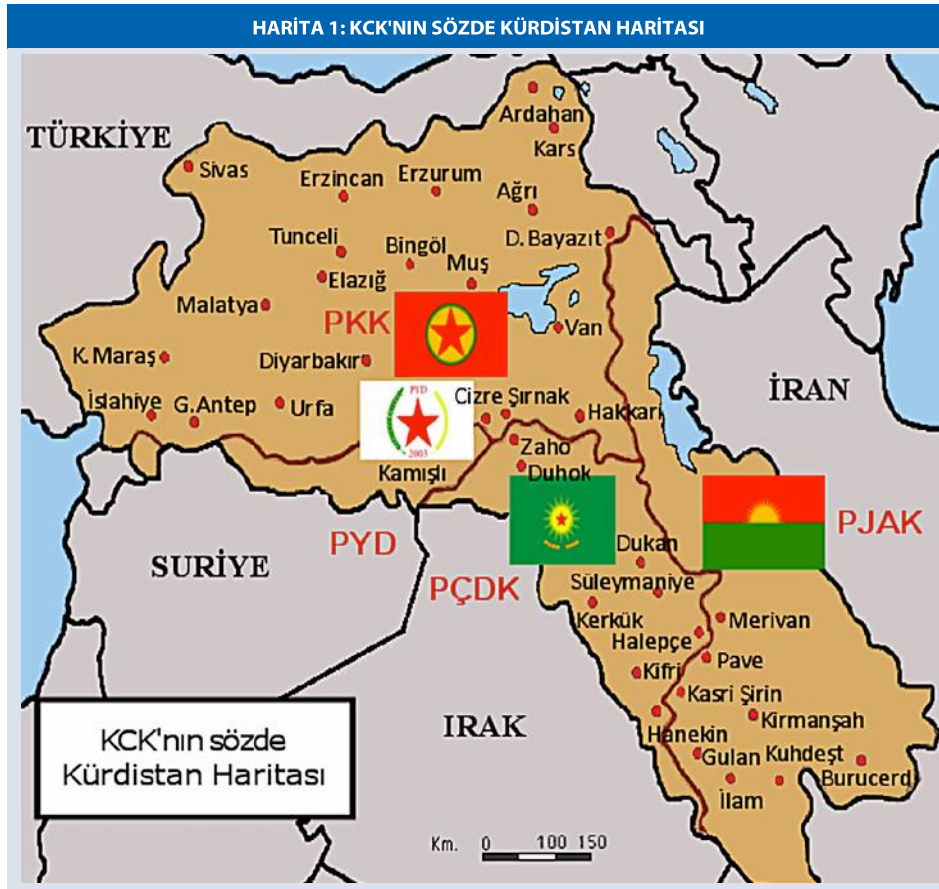
DAEŞ'in diğer terör örgütleriyle işbirliği içerisinde gerçekleştirdiği bombalı eylemlerden birisi de Reyhanlı saldırısıdır. 2013 yılında Hatay ilinin Reyhanlı ilçesinde gerçekleşen saldırıda 25 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş birçok kişide yaralanmıştır. DAEŞ, eylemlerini 2014 yılından sonra hızlı bir şekilde arttırmıştır. 2014 yılında Irak'ın Musul kenti DAEŞ tarafından 6 gün gibi kısa bir sürede ele geçirilmiştir. Musul'un işgali sırasında orada bulunan Türk Başkonsolosluğundaki kişilerin DAEŞ mensupları tarafından rehin alınması ikili arasında gelecek gerilimin başlangıç noktası olmuştur.

2015 yılında Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde canlı bomba intihar saldırısı gerçekleşmiştir. DAEŞ'in gerçekleştirdiği saldırı, Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu üyelerini hedef olarak yapılmıştır. Saldırı, bir grup gencin Kobani'ye barışın gelmesini amaçladıkları eylem sırasında yaşanmıştır. Patlama anı canlı yayında tüm Türkiye'nin gözlerinin önünde gerçekleşmiştir. Bu saldırı bir nevi Türkiye'nin sınır hattında terör gruplarına karşı yaptığı bombardımana cevap niteliğinde olmuştur. DAEŞ, sınır hattında yaşanan operasyonun intikamını bu şekilde almaya çalışmıştır. Suruç saldırısından 3 ay sonra Ankara'nın Altındağ ilçesinde bir bombalı saldırı daha gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Suriye Savaşı'na dâhil olmasını istemeyen HDP, 10 Ekim 2015 tarihinde miting düzenleneceğini ifade etmiştir. Fakat miting başlamadan tren garı etrafında Yunus Emre Alagöz ve beraberinde 2 faille birlikte saldırı gerçekleşmiştir. 109 kişinin hayatını kaybettiği Ankara saldırısı, Türkiye tarihinin en kanlı olaylarından birisi olmuştur.

2016 yılında İstanbul Sultanahmet meydanında DAEŞ mensubu Nebil Fadli, gezi yapan turist kafilesinin arasına sızarak bombalı intihar saldırısı gerçekleştirmiştir. Olayda canlı intihar bombacısıyla beraber 12 kişi hayatını kaybetmiştir (Euronews, 2016). Aynı yıl İstanbul'da bir patlama daha gerçekleştirilmiştir. İstanbul saldırısı, DAEŞ terör örgütü üyesi Mehmet Öztürk'ün İstiklal Caddesinde gerçekleştirdiği saldırıdır. Olay sırasında aralarında yabancı uyruklu vatandaşlarında olduğu 4 kişi hayatını kaybetmiştir. 28 Haziran 2016 tarihinde Atatürk Havalimanında yine DAEŞ'in üstlendiği bir bombalı saldırı daha

gerçekleşmiştir. Olayı gerçekleştiren 3 saldırgan önce ateş açmış sonrasında ise bombaları patlatarak 45 kişinin ölmesine sebep olmuştur. 2017 yılında İstanbul'da bir gece kulübü olan Reiana'da yılbaşı gecesi saldırı düzenlenmiştir. 39 kişinin hayatını kaybettiği gecede saldırıyı DAEŞ militanı Abdulkadir Masharipov üstlenmiştir. Olay yerinden kaçan saldırgan yaklaşık 2 hafta sonra güvenlik güçleri tarafından ele geçirilmiştir.

Şekil 3.2. KCK'nın Sözde Kürdistan Haritası

Kaynak: (Acun, 2017: 8)

3.4.1. Suruç Olayları

Suruç Saldırısı, 20 Temmuz 2015 tarihinde Suriye sınırında bulunan Suruç ilçesinde yapılan intihar saldırısıdır. Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde öğle saatlerinde Sosyalist Gençlik Derneklerine üye olan bir grup genç medya önünde Kobani için barış çağrısı yaparken bir saldırı gerçekleşmiştir. Saldırıyı gerçekleştiren fail ile 34 kişi olay sırasında vefat etmiştir. DAEŞ, saldırıyı kendisinin gerçekleştirdiğini

söylemiştir. İntiharı gerçekleştiren canlı bombanın Abdurrahman Alagöz olduğu belirlenmiştir. Suruç olayları meydana geldikten sonra Türk ordusu DAESH'in bulunduğu yerleri bombalamıştır. Ayrıca PKK barınakları vurularak birçok terörist etkisiz hale getirilmiştir. Bu durum Türkiye ile terör örgütleri arasındaki çözüm sürecinin bozulmasına neden olmuştur.

Suruç olaylarından iki gün sonra bir saldırı daha gerçekleşmiştir. 22 Temmuz 2015 tarihinde Ceylanpınar'da gerçekleşen saldırıda 2 polis hayatını kaybetmiştir. Saldırıyı ilk başta PKK'nin askeri kolu olan Halk Savunma Güçleri tarafından yapıldığı düşünülmüştür. Bunun sebebi iki gün önce gerçekleşen Suruç saldırı üzerine Türk ordusunun PKK yuvalarını bombardımana tutmasıdır. Fakat PKK saldırıyı reddetmiştir.

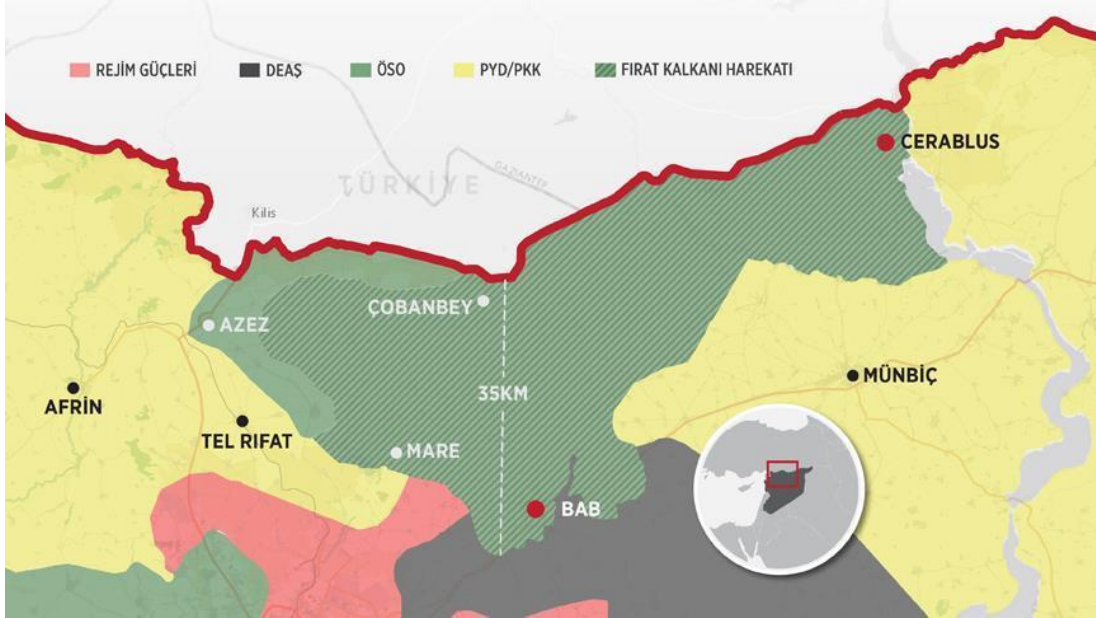
3.5. Fırat Kalkanı Harekâtı

Fırat Kalkanı Operasyonu'nun başladığı ilk durak Cerablus kenti olmuştur. Bu operasyon, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra yapılan sınır ötesi ikinci bir çıkarma olması sebebiyle önem taşımaktadır. Bu süreçte Türk ordusuna Özgür Suriye Ordusu da yardım etmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı, Türk ordusu ve Suriye Özgür Ordusu'nun işbirliği ile yapıldığı ve başarı ile sonuçlanan askeri harekâttir. Operasyonun amacı Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamak ve sınır çizgisine yakın yerlerde yaşayan sivil halkın can güvenliğini sağlamaktır. Türkiye bu operasyonla birlikte PKK ve PYD terör örgütlerini bölgeden temizlemek istemiştir. Türkiye, sınır çizgisinden başlayarak 35 kilometre derinliğe kadar olan alanları temizledikten sonra oraya Suriyeli sığınmacıları yerleştirmeyi planlamıştır. Ayrıca toprak bütünlüğünü sağlayarak sınır hattında olası bir Kürt devletinin kurulmasını engellemeye çalışmıştır. Böylelikle 26 Ağustos 2016 tarihinde başlayan operasyon kısa sürede başarıya ulaşmıştır.

TSK ve ÖSO, Suriye'nin kuzeyinde bulunan El Bab bölgesini kontrol altına almışlardır. Böylece PKK'nın Türkiye'nin Kilis şehrine yakın bir yerde eylem yapmasının önüne geçilmiş oldu. Türkiye, harekât sırasında 71 şehit vermiş 245 Türk askeride yaralanmıştır. Türkiye'ye yardım eden Özgür Suriye Ordusu da toplamda

600 şehit vermiştir. 29 Mart 2017 tarihinde sona eren operasyonla Cerablus kenti DAESH terör örgütlerinden temizlenmiştir (Yeşiltaş, Seren ve Özçelik, 2017:14).

Şekil 3.3. Fırat Kalkanı Harekâtı'nda Dönüm Noktası

Kaynak: (Anadolu Ajansı, 2017).

3.6. Suriye İç Savaşı ile Değişen Türk-Rus İlişkileri

Tarihsel olarak Türkiye ve Rusya arasında ilişkiler uzun bir geçmişe sahiptir. Genelde iki ülke arasında ticaret hacmi, tarım ve enerji üzerine dayalı olmuştur. Fakat Suriye İç Savaşı ile beraber iki ülkenin gündemi son 11 yıldır devam eden savaşa yönelik çözüm arayışları olmuştur. Suriye krizinde halkın rejim değişikliği istemesine rağmen Beşar Esad'ın uluslararası camiadan destek görmesi savaşın uzamasına sebep olmuştur. Ayrıca Esad hükümetine karşı muhalif güçlerin tek çatı altında toplanamaması ve ayrılıkçı terör gruplarının varlığı da savaşın devam etmesinden bir etkidir. Savaşta yüzbinlerce sivil insan hayatını kaybetmiş birçoğu da başka ülkelere kaçarak sığınmıştır. Bu yüzden Suriye İç Savaşı'nın getirdiği problemler bölgesel olmaktan çıkarak küresel bir kriz haline gelmiştir.

Suriye sorununa karşı devletler ve uluslararası kuruluşlar bir araya gelerek çözüm önerileri aramaya başlamıştır. Bu ittifaklardan en önemlisi Türkiye ve Rusya'nın bölge üzerindeki barış sürecine yönelik giriştiği faaliyetlerdir. İki ülkenin

bölge üzerinde emelleri farklı olsa da barışı sağlamak amacıyla ortak paydada buluşarak karar almaya çalışmışlardır. Türkiye'nin en önemli amacı sınır komşusu olduğu Suriye'ye terör gruplarının yerleşmesini engelleyerek sınır güvenliğini sağlamaktır. Ayrıca milyonlarca Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye yeni bir mülteciye akımının da önüne geçmek istemiştir.

Rusya'nın temel amacı ise Suriye üzerinden Akdeniz Bölgesine açılabilme ve ABD'nin burada egemen bir güç olarak yerleşmesini engellemektir. Rusya, en nihayetinde bu stratejik planlarıyla Orta Doğu üzerinde hâkimiyet kurmak istemiştir. Tüm bunlar Türkiye ve Rusya'nın barış sürecine katkı sağlayarak Suriye'nin güvenliğini sağlamaya yönelmiştir. Bu amaçla iki ülke işbirliğine giderek Astana ve Soçi Zirvelerinde bir araya gelmiştir. Belirli zaman aralığında yapılan görüşmeler henüz tamamlanmış değildir.

3.6.1. Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi

Osmanlı döneminde sıcak denizler yüzünden karşı karşıya gelen Türkiye ve Rusya günümüzde bir nebze de olsa daha yakın ilişkiler içerisine girmiştir. 2000'li yıllarda AKP iktidarının başa gelmesiyle beraber Rusya ile sıcak ilişkilerin yaşandığı döneme geçilmiştir. İki ülke arasında hem siyasi hem de ekonomik yönden yoğun bir ilişki yaşanmıştır. Rusya ile ilişkilerimizin önceliğini doğalgaz alışverişi belirlemiştir. Türkiye enerji konusunda Rusya'ya bağımlı kalmış karşılığında Rusya'ya tarım ürünleri ihraç etmiştir. Türkiye ile Rusya arasındaki iyi ilişkiler Arap Baharı sürecine kadar devam etmiştir. Arap Baharı ile Orta Doğu'da beliren çalkantı ülkeler arasındaki ilişkilerin farklı bir boyuta evrilmesine sebep olmuştur.

Suriye İç Savaşı ile birlikte iki ülke her ne kadar barışın çözümüne yönelik toplantılar yapsa da Rusya'nın Esad rejiminin devamlılığını desteklemesi ilişkileri bozmaktadır. Bu süreçte inişli çıkışlı geçen ilişkiler Türk askerleri tarafından Rusya'ya ait uçağın düşürülmesi ile soğuk bir dönemin yaşanmasına sebep olmuştur. Türkiye, 24 Kasım 2015 tarihinde hava sahası içerisinde kontrolsüz uçuş yapan Rus uçağını ikaz etmiştir. İkazlara uymayan Rus SU-24 tipi uçak sabah saatlerinde TSK'nın kullandığı F-16 uçakları ile vurulmuştur. SU-24 tipi uçağın içinde bulunan

iki pilot paraşütle atlayarak kurtulmuştur. Uçak krizinin ardından Rusya ambargo ilan etmiştir.

3.6.2. Ekonomik Yaptırımlar

Türkiye'nin angajman kuralları çerçevesinde hava sahasını ihlal eden Rus uçağını düşürmesi iki ülke arasında krize neden olmuştur. Rusya, Türkiye'ye karşı 6 maddelik ambargo planı hazırlayarak imzalamıştır bu maddeler şu şekildedir;

- Türkiye ile Rusya arasında yapılan ihraç ürünlerinin Rusya'ya girmesi bir süreliğine engellenecektir.
- Rusya'da faaliyet gösteren Türk kuruluşlarına verilen hizmetler kısıtlanacaktır.
- Türk vatandaşlarının Rus firmalarında işe girmesini zorlaştıracak kararlar alınmıştır.
- Rusya'ya diplomatik görevliler ve geçici oturma izni olanlar hariç Türk vatandaşlarının vizesiz geçişi engellenecektir.
- Türkiye ve Rusya arasındaki uçuşlara kısıtlama getirilmiştir.
- Rus Turistlerin Türkiye'ye girmesi engellenmek için Rus acentelerin tur satışları yasaklanmıştır.

Sonuçlarına bakıldığında, uçak krizi Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Başta tarım, turizm ve ticaret olmak üzere birçok sektör bu durumdan etkilenmiştir. Türkiye'nin meyve ve sebze ihracatına Rusya tarafından yasaklar getirilmesi ticaret dengesinin bozulmasına yol açmıştır. Türkiye'nin yaş meyve ve sebzeleri ihraç edecek dış pazarı kalmamıştır. Türkiye bu nedenle tarım ürünlerini ihraç etmek amacıyla Amerika ve Avrupa ülkelerine alternatif pazarlar olarak yönelmiştir.

Bu krizden en çok etkilenen sektör turizm olmuştur. Her yıl binlerce Rus turist in ülkemize gelmekteyken Rusya'nın ambargosu ile turist sayısında büyük düşüş yaşanmıştır. Ülkemize gelen turist sayısında düşüş ve ticaret hacmindeki gerileme ekonomide zarara yol açmıştır. Çünkü Türkiye en büyük turizm gelirini Ruslardan sağlamakta ve onların yerini dolduracak başka bir seçeneği yoktur. Bu nedenle ülkemizde yaz turizmine alternatif olarak sağlık ve inanç turizmine ağırlık

verilmeye çalışılmıştır. Sağlık turizm alanında kaplıca ve termalleriyle ünlü İç Anadolu Bölgesi öne çıkmaktadır. İnanç turizminde ise Mevlana ve Çatalhöyük tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde, turistlerin ilgi odağı olabilecek unsurlar oluşturulmaya çalışılmıştır.

Türk-Rus ilişkisinin büyük bir bölümü ayrıca enerji üzerine dayalı olmuştur. Türkiye'nin Rusya'ya bu konuda bağımlı olması iki ülke arasında yaşanan gerginlikte Türkiye'yi etkileyen büyük bir sıkıntı olmuştur. Rusya, ekonomik ambargolara ilaveten Türk akımıyla Karadeniz'den dağıtılması planlanan doğalgazın askıya alındığını belirtmiştir. Rus doğalgazı yerine Türkiye'nin ihtiyacını karşılayabilecek farklı bir enerji kaynağı bulmak zordur (Kılıçkan, 2021: 1291-1305). İki ülke arasında meydana gelebilecek krizlerden etkilenmemek adına Türkiye farklı enerji kaynaklarına yönelmektedir.

3.6.3. Türk-Rus İlişkilerinde Düzeltme Süreci

Türkiye'nin kendi güvenlik denklemi açısından Suriye meselesinin çözülerek göçmenlerin tekrar ülkelerine gönderilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye, bu bağlamda Rusya ve İran öncülüğünde çeşitli zirvelerde toplanarak barış görüşmeleri yapmıştır. Türkiye bu süreçte Amerika ile terör örgütlerine yardım ettiği gerekçesiyle ilişkilerinde mesafeli davranmıştır. Rusya ve İran'la kriz konusunda ortak mutabakat çerçevesinde daha ılımlı politikalar izlenmiştir.

Rusya için bazı konularda Suriye önem taşımaktadır. Bu yüzden de Putin, Esad'ı desteklemekte ısrarcı davranmıştır. İlk olarak, Rusya'nın Suriye'yle sıkı bir ihracat ilişkisi vardır. Rusya büyük miktarda Suriye'ye silah satışı yapmakta ayrıca araçlar için yedek parçayı Şam'dan temin etmektedir. İkinci olarak Rusya, Suriye üzerinde bir askeri üsse sahiptir. Üçüncü olarak, Suriye'de döşenmeye başlaması planlanan boru hattı Rusya'nın doğalgaz rekabeti açısından önem taşımaktadır (Ağır ve Takar, 2016: 296). Bu yüzden Rusya Astana Zirveleriyle barış sürecine katkı yapmak istemiştir.

Suriye krizi öncesine kadar Türkiye-Rusya ilişkileri hem siyasi hem de ekonomik olarak iyi bir seyir izlemekteydi. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'yla Türk ve Rus yönetimi zaman zaman karşı karşıya gelmiştir. Bu

konulardan en önemlisi Rusya'nın Beşar Esad hükümetini desteklemesine karşın Türkiye'nin ise Esad muhaliflerini destekler tavır takınması olmuştur. Türk-Rus ilişkilerinde asıl kırılma ise 24 Kasım 2015 tarihinde sabah saatlerinde Türk hava sahasını ihlal eden Rus uçağının düşürülmesi hadisesi olmuştur (Erşen, 2016: 154).

Türkiye ve Rusya arasında gerilime neden olan uçak krizinin ardından Rusya bir dizi ekonomik yaptırım kararı almıştır. Bir süre olumsuz ilişki sürecine giren iki ülke ılımlı adımı 2016 yılında tekrar atmıştır. Rusya, Türkiye'den bir özür mektubu beklemiş ve bunun üzerine Ankara'dan bir mektup gönderilmiştir. Bunun birlikte Putin, 29 Haziran günü Türkiye'yle ilişkilerinin normalleştiğini duyurmuştur. Her şey yolunda giderken Türkiye'de 20 Aralık 2016 yılında Rus elçisi öldürülmüş fakat Türk ve Rus tarafı bunun bir provokasyon olduğunu söyleyerek ılımlı ilişkilerini bozmamıştır.

3.7. Suriye Krizinin Çözümünde Türk-Rus İnisiyatifi

Suriye krizi meydana geldikten sonra hem bölgesel hem de uluslararası alanda toplantılar yapılarak barış süreci tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu kuruluşlardan bazıları Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği'dir. Arap Birliği, savaş çıktıktan yaklaşık yedi ay sonra Mısır'da bir toplantı gerçekleştirmiş ve Suriye hükümetinin barış konusunda adımlar atması gerektiğiyle ilgili esas maddeleri görüşmüştür. Arap Birliği öncelikle ülke üzerinde konuşlandırılan askerlerin çekilmesi gerektiğini ve çatışmanın sonlandırılmasını istemiştir. Ayrıca ülke genelinde tutukluların serbest bırakılmasını ve barış tesis amacıyla gerekli görüşmelerin yapılması gerektiğini söylemiştir. Esad hükümeti, birliğin aldığı kararlara uymamıştır. Arap Birliği, Suriye'nin birliğin kararlarına uymadığı gerekçesiyle üyeliğini askıya almıştır.

Suriye krizinde rol oynayan bir başka kuruluş ise Birleşmiş Milletlerdir. BM, iç savaş çıktıktan kısa bir süre sonra Suriye'yi kınama kararını açıklamıştır. Fakat bu karar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. BMGK, yeni bir karar alarak Suriye'nin yaptığı şiddeti kınamış ve Esad'ın iktidarı bırakması istenmiştir. Fakat bu tasarı da BMGK'nin önceki kınama kararı gibi Rusya, Çin ve İran tarafından reddedilmiştir. Bu durum açıkça Esad rejiminin bazı ülkeler tarafından desteklendiğini göstermiştir. Aynı yıl BMGK'da

Suudi Arabistan, Esad hükümetinin değişerek yerine geçici hükümetin kurulmasını istemiştir. Türkiye'nin de dâhil olduğu 133 ülke bu kararı onaylamıştır.

BMGK, aldığı kınama kararlarının haricinde ayrıca Annan Planı hazırlamıştır. Esad, Rusya ve Çin'den destek almaya başlayınca ülke genelinde şiddetini hız kesmeden devam ettirmiştir. Bunun üzerine BM ve Arap Birliği barış sürecini sistematik yürütmek adına eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ı göreve getirmiştir. Kofi Annan, barış diyalogunu başlatmak için Suriye'ye giderek Esad ile görüşmüştür. Diğer ülkelerle de istişare eden Annan yaptığı çalışmalardan sonra bir barış planı hazırlamıştır. Kofi Annan, 16 Mart 2012 tarihinde 6 maddeden oluşan "Suriye için Kofi Annan Barış Planı" adıyla hazırladığı çalışmayı yayınlamıştır (Ayvaz, 2020: 46-52). Annan Barış planı, şu maddelerden oluşmuştur:

- Suriye hükümeti halkın taleplerine karşılık verecektir.
- Suriye, bölgede şiddeti durduracak ve bu süreçte BM özel temsilcisi ile beraber hareket edecektir.
- Suriye, her gün iki saatliğine yardımın bölgeye gönderilmesine ve yaralıların ülkelere gönderilmelerine müsaade edecektir.
- Suriye hükümeti, kanunsuz tutuklanan kişilerin salıverilmesine dair hazırladığı listeyi göstermeyi kabul edecektir.
- Suriye, gazetecilerin özgür basın yayın hakkını gözetmelidir.
- Suriye, sivil halkın aykırı olmayan gösteri hareketlerine izin verecektir (Dünya Bülteni, 2012).

Esad hükümeti, ilerleyen zaman geçtikçe taahhüt ettiği sözleri yerine getirmediğinden dolayı Annan Barış Planı başarısız olmuştur. Suriye'ye yönelik oluşturulan barış girişimlerinden biri de "Suriye'nin Dostları" adıyla yapılan görüşmelerdir. Birçok devlet ve uluslararası kuruluşların katılımıyla 24 Şubat 2012 tarihinde ilk toplantı yapılmıştır. Toplantıda Suriye rejiminin insan haklarını hiçe sayarak yaptığı zulüm ve şiddet ele alınmıştır. Ayrıca Suriye'ye karşı muhalif olan devletleri destekleyici çalışmalar yapılmıştır. "Suriye'nin Dostları" adıyla toplam 4 farklı şehirde ayrı ayrı toplantılar yapılmıştır.

Suriye İç Savaşı'na yönelik olarak ayrıca "Cenevre Konferansları" oluşturulmuştur. Bu konferanslar, İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılmış olup amacı Suriye rejimi ile muhalifler arasında barış sürecini tesis etmektir. Toplantılar, BM öncülüğünde özel temsilciler ve ilgili tarafların katılımıyla gerçekleşmiştir. 30 Haziran 2012 tarihinde düzenlenen ilk toplantıda "Suriye Eylem Grubu" adı altında bir görüşme sağlanmıştır (Orsam, 2012). Cenevre'de gerçekleştirilen bu toplantının amacı Suriye'de geçici bir hükümetin tesis edilmesidir. II. Cenevre görüşmeleri 2014 yılı içerisinde yapılmıştır. Bu toplantıda amaç I. Cenevre görüşmelerinde alınan kararlar hayata geçirebilmektir fakat başarılı olunamamıştır.

III. Cenevre Konferansı'nın 1 Şubat 2016 tarihinde yapılması planlansa da sürecin aksamasından dolayı ileri bir tarihe atılmıştır. Konferans başladığında taraflar bazı hususlarda anlaşamamış ve görüşme yarım bırakılarak askıya alınmıştır. Yarım kalan Cenevre görüşmelerinin devamı 14 Mart tarihinde yapılmıştır. Fakat Suriye rejimi ve taraflar arasında fiili bir ilerleme kaydedilmemiştir (Neciyev, 2019: 847). Cenevre Konferansları, Suriye krizinin çözümünde etkin bir rol oynayamamıştır. Uluslararası camia, Cenevre barış görüşmelerinin başarısız olmasının ardından yeni girişimlere yönelmiştir. Bu bağlamda, Cenevre'nin bir devamı niteliğinde olan Astana görüşmelerinin başlatılmasına karar verilmiştir. Astana görüşmeleri, Suriye Krizinin Çözümünde en önemli Türk-Rus İnisiyatifi oluşturmuştur. Ayrıca Türkiye ve Rusya arasında yapılan Soçi Zirvesi de barış sürecinde önemli bir adımdır.

3.7.1. Astana Süreci

Mart 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaşın ardından kaosu sonlandırıp barışı getirmek adına bir dizi görüşmeler yapılmıştır. Savaşa kalıcı barış getirmek adına BM öncülüğünde Cenevre toplantıları düzenlenmiştir. Ayrıca Türkiye, Rusya ve İran öncülüğünde Astana ve Soçi görüşmeleri yapılmıştır. Türkiye, İran ve Rusya'nın öncülüğünde 30 Aralık 2016 tarihinde Suriye konusunda ateşkes yapılması gerektiği hakkında ortak mutabakata varılmıştır. 2022 tarihi itibarıyla de günümüze kadar şu an 18 kez Astana toplantısı yapılmıştır. Barış sürecinde ilk hamle Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılan barış görüşmeleriyle başlamıştır.

23 Ocak 2017 tarihinde üç garantör ülke öncülüğünde ilk Astana toplantısı yapılmıştır. İlk Astana görüşmeleri sonucunda Suriye’de devam eden savaşın askeri yöntemlerle çözülemeyeceği söylenmiştir. Daha önce üzerinde ortak mutabakata varılan ateşkesin korunması adına Türkiye, İran ve Rusya’nın öncülüğünde üçlü mekanizma kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bundan sonraki yapılacak toplantılarda kamuoyundan katılım beklendiği ve PKK, DAESH gibi terör örgütlerine karşı savaşılmaması gerektiği söylenmiştir.

İkinci Astana toplantısı, 16 Şubat 2017 tarihinde Kazakistan’da düzenlenmiştir. Bu toplantıda ilkinde göre daha somut adımlar atılmıştır. Üçlü garantör öncülüğünde görev gücü kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca Suriye’de savaşın ortasında kalan kadın ve çocukların öncelikle tahliye edilmesine karar verilmiştir. 14 Mart 2017 tarihinde üçüncü Astana toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıya Suriye hükümeti rejim güçlerinin ateşkes ihlal ettiği bahanesiyle katılmamıştır.

Dördüncü Astana toplantısı, 3-4 Mayıs 2017’de tarihlerinde Soçi’de yapılmıştır. Bu toplantıda çatışmasızlık bölgeleri ele alınmıştır. “İdlib vilayetinin tamamı, Lazkiye, Halep ve Hama vilayetlerinin belli bölümleri, Homs vilayetinin belli bölümleri, Şam/Doğu Guta bölgesi ve Deraa ve Kuneytra vilayetlerinin” belli yerleri çatışmasızlık bölgeleri olarak ele alınmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2017). Anlaşmadan hemen sonra bu bölgelere insani yardım gönderilmiş ve bu alanlarda çatışma durdurulmuştur.

Beşinci Astana toplantısı, 4-5 Temmuz 2017 tarihleri arasında yapılmıştır. Toplantıda daha önce oluşturulan çatışmasızlık bölgelerine gözlem merkezlerinin kurulması ve askeri güçlerin bu alanlara yerleştirilmesi gerektiği gibi konular konuşulmuştur. 14 Eylül 2017 tarihinde altıncı Astana görüşmesi yapılmıştır. Bu toplantıda Esad güçlerinin elindeki esirlerin serbest bırakılması ve İdlib çatışmasızlık bölgesinin sınırlarının çizilmesi konularından bahsedilmiştir (Varlık, 2018: 1).

30 Ekim 2017 tarihinde, yedinci Astana görüşmesi yapılmıştır. Bu toplantıda Esad güçlerinin elinde bulunan tutukluların serbest bırakılması konusu yinelenmiştir. Ayrıca sivil halka gıda yardımının ulaştırılması ve bölgelerde bulunan mayının

temizlenmesi gerektiği gibi konular ele alınmıştır. Sekizinci toplantı 21-22 Aralık 2017 tarihinde gerçekleşmiş ve esir tutsakların sorunu tekrar dile getirilmiştir. (İsmayıl, 2017: 1-8). Ayrıca Türkiye ile Rusya arasında yapılması kararlaştırılan Soçi Zirvesi'nin tarihi belirlenmiştir. Astana ve Soçi görüşmeleri eşgüdümlü olarak birlikte devam etmiştir.

Dokuzuncu Astana toplantısı, 14 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu toplantının asıl konusunu İdlib'te sağlanmaya çalışılan çatışmasızlık alanı ve anayasa çalışmaları oluşturmuştur. Onuncu Astana toplantısı, Soçi'de 30 Haziran tarihinde başlamıştır. Anayasa çalışmalarının durumu ve süreci yürütecek komitenin hangi ülkelerin sorumluluğunda olduğu konuşulmuştur. On birinci Astana toplantısı, 28 Kasım 2019 tarihinde düzenlenmiştir. Toplantının konusunu anayasa komitesinin çalışmaları ve kimyasal silah kullanımı oluşturmuştur. Esad rejimi ağır silah kullanımından dolayı kınanmıştır. On ikinci Astana toplantısı, 26 Haziran 2019 tarihinde yapılmıştır. Toplantının gündemi diğer zirvelerde de sürekli anılan İdlib çatışmasızlık bölgesi oluşturmuştur.

On üçüncü Astana toplantısı, 1 Ağustos 2019 tarihinde yapılmıştır. Toplantıda, İdlib bölgesi için çatışmasızlık bölgeleri oluşturularak gözlem noktaları kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda gündemin konusunu oluşturmuştur. On dördüncü Astana toplantısı, 10 Aralık 2019 tarihinde yapılmıştır. Bu görüşmede daha önceki zirvelerde üzerinde durulan konular yinelenmiştir. Suriye hükümetinin yapılacak anayasa çalışmalarına ılımlı bakmamasından olayı nasıl bir program yapılacağı görüşülmüştür.

On beşinci Astana toplantısı, 16 Şubat 2021 Rusya'nın Soçi kentinde düzenlenmiştir. Toplantıda Anayasa Komitesi'nin çalışmalarında geldiği son nokta değerlendirilmiştir. Suriye'nin ateşkes kurallarını ihlal ederek bölgenin kuzeyinde çatışmaya devam ettiği belirtilmiştir. Ülkede haksız yere alıkonan sivillerin serbest bırakılması ve savaş sırasında hayatını kaybedenlerin cenazelerinin ülkelerine teslim edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

On altıncı Astana toplantısı, 8 Temmuz 2021 tarihinde Türkiye, Rusya ve İran'ın garantörlüğünde gerçekleşmiştir. Toplantının ana gündem maddesini DAESH ve diğer terör örgütleri oluşturmuştur. Garantör ülkeler, Suriye'de devlet dışı aktörlerin varlığının son bulması amacıyla birlikte hareket etmeyi taahhüt etmiştir. Suriye'ye gayri meşru yollarla getirilen ve satılan petrolün uygun olmadığı da toplantıda vurgulanmıştır. Ayrıca dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs sürecinin Suriye'ye gönderilen insani yardımları etkilediği de belirtilmiştir. Bu sebeple garantör ülkeler BM'ye seslenerek Suriye'ye insani yardımın yapılması gerektiğini belirtmişlerdir (Medyascope, 2021).

On yedinci Astana toplantısı, 21 Aralık 2021 tarihinde düzenlenmiştir. Türkiye, İran ve Rusya'nın ortak imzasıyla yayınlayan bildiri Suriye'nin terörizmden temizlenmesinin Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasında önemli bir etken olduğu vurgulanmıştır (Yılmaz, 2018: 85). Bildiri DAESH, El Nusra ve PYD terör örgütleriyle mücadelede işbirliği bir kez daha vurgulanmıştır (Ulusal, 2021).

On sekizinci Astana toplantısı, 15 Haziran 2022 tarihinde Kazakistan'ın Nur Sultan kentinde düzenlenmiştir. Toplantıda, tarafların temsilcileri komşu ülkelerin sınır hatlarını tehdit eden terör örgütlerini masaya yatırmıştır. Suriye'de yapılan terör saldırılarının gayri meşru olduğunu söyleyerek ayrılıkçı grupları destekleyen ülkeler kınanmıştır. Ayrıca terör örgütleriyle mücadelenin kararlılıkla devam edeceği belirtilmiştir (Milliyet, 2022).

Tüm bu konferanslar gösteriyor ki Suriye İç Savaşı'nın çözüm sürecinde en önemli basamaklardan birisi Astana görüşmeleri olmuştur. Zirvelerde karara varılan konular BM öncülüğünde yapılmış olup Türkiye, Rusya ve İran'ın garantörlüğünde gerçekleşmiştir. Ayrıca Astana görüşmelerine Esad hükümetin de davet edilerek ortak bir paydada buluşmaya çalışılması barış sürecinde önemli bir adımdır. Astana toplantıları, başarısızlıkla sonuçlanan Cenevre görüşmelerinin devamı niteliğinde olmuştur. Ayrıca Astana süreci devam ederken Soçi Zirvesi'nin de eşgüdümle olarak ilerlemesi, barış sürecine giden yolda bu üç zirvenin beraber değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

3.7.2. Soçi Zirvesi

Suriye İç Savaşı'nın son bulması adına yapılan girişimlerden birisi de Soçi Zirvesi'dir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Rusya Başkanı Vladimir Putin Suriye gündem toplantısını konuşmak için 22 Ekim 2019 tarihinde Rusya'nın Soçi kentinde bir araya gelmiştir. Bu platform aynı zamanda 10. Astana görüşmeleri olarak kabul edilmektedir. İki lider Suriye'de barışın sağlanması için şu 10 maddeyi kabul ederek imzalamıştır;

- Her iki ülke öncelikle Suriye barışına yönelik tutumlar sergileyeceğinin teyit etmiştir.
- Suriye de mevcut terörü engellemek adına kararlılık içinde hareket edilecektir.
- Tel Abyad ve Ras Al Ayn'ı içine alan bölgenin güvenliği sağlanacaktır.
- Her iki ülkede Adana Mutabakatı'na bağlı kalınacağını teyit etmiştir.
- Barış Pınarı Harekât sınırlarının etrafı Türk-Rus güvenlik güçleri tarafından korunacaktır.
- Münbiç ve Tel Rıfat terör örgütü YPG'den temizlenecektir.
- Türkiye ve Rusya terör örgütlerinin Suriye'ye sızmasını ve yerleşmesini engelleyecektir.
- Mültecilerin ülkelerine yeniden güvenle dönebilmeleri için ortak hareket edilecektir.
- Soçi Anlaşması'nın uygulanmasını ve yönetimini sağlayacak denetim mekanizması kurulacaktır.
- Türkiye ve Rusya bundan sonraki süreçte de Suriye'de barışın sağlanması için ortak hareket edecektir (Habercom, 2020).

Soçi Anlaşması'ndan sonra 5 Mart 2020 tarihinde Türkiye ile Rusya arasında Moskova Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakat bir nevi Soçi Anlaşması'nın tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur. Soçi Anlaşması ile Suriye'de şiddet bir süre duraklamış olsa da tekrardan kaldığı yerden devam etmiştir. Bu yüzden, Moskova Mutabakatı İdlib'te ateşin kesilmesi için oluşturulmuş toplam 3 maddelik bir anlaşma

metnine dayanmaktadır. Moskova Mutabakatı'nın gündem konusunu İdlib ve M-4/M-5 otoyolları meselesi oluşturmuştur. M-4/M-5 otoyolları Türkiye-Suriye sınır çizgisi boyunca devam eden önemli güzergâh geçişleridir. Moskova anlaşmasıyla beraber M-5 otoyolu Suriye'ye bırakılmış M-4 otoyolunda ise güvenli koridor oluşturulması planlanmıştır (Orhan ve Haşıl, 2020: 3-5).

3.8. Zeytin Dalı Harekâtı

Türk ordusu, 20 Ocak 2018 tarihinde Suriye'nin kuzey bölgesinde faaliyet gösteren terör örgütleri DAEŞ ve PYD/YPG'yi faaliyetlerinden men etmek amacıyla bir askeri operasyon başlatmıştır. Saldırı hukuken BMGK'nin kararına bağlı olarak yapıldığından dolayı meşru olarak görülmüştür. Saldırıdan günler önce Türkiye yayınladığı bir bildiriye yanı başında terörizm koridorunun oluşmasına izin vermeyeceğini ifade etmiştir. Türkiye, Afrin'e düzenlediği operasyonun gerekçesini bu şekilde meşrulaştırmıştır. Ayrıca PKK'nın faaliyetlerine devam etmesinin Türk Devleti için ciddi bir tehdit olduğunu dile getirmiştir.

İstanbul ve Ankara başta olmak üzere büyük şehirlerde DAEŞ ve PKK terör örgütünün yaptığı kanlı eylemlerle birçok vatandaş hayatını kaybetmiştir. Reyhanlı ve Akçakale olayları sırasında atılan füzeler sivil vatandaşlara isabet etmiştir. Tüm bunlar Zeytin Dalı Harekâtını uluslararası hukukta meşru kılıyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 58 gün süren mücadelesi sonunda Afrin kent merkezi Türkiye'nin ve birlikte hareket ettiği Özgür Suriye Ordusu'nun kontrol mekanizması içerisine girmiştir.

Şekil 3.4. Afrin Harekâtı

Kaynak: (Seta, 2018).

3.9. Mülteci Sorunu Ekseninde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Arap Baharı'nın getirdiği istikrarsızlıklar Suriye bölgesine de sıçramıştır. Suriyeli vatandaşlar ülke içinde çıkan karışıklıktan tedirgin olup daha güvenli gördüğü ülkelere gitmek istemişlerdir. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ile birlikte birçok Suriyeli Hem Türkiye'ye hem de Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Milyonlarca Suriyelinin mülteci olarak yer değiştirmesi Türkiye-AB ilişkilerinde göç konusunu önemli hale getirmiştir. Ege Denizi üzerinden canlarını hiçe sayarak birçok mülteci yeni bir umutla Avrupa ülkelerine gitmeye çalışmıştır. Ekonomik olarak zor günler geçiren Avrupa ülkeleri için bu durum problem oluşturmuş ve göç sorunu Avrupa Birliği'nin gündem maddesi haline gelmiştir.

Türkiye'de bulunan Suriyeliler uluslararası hukuka göre geçici koruma statüsü altına alınmıştır. Türkiye, Suriye İç Savaşı durulduktan sonra göçmenler için güvenli bölgeler planlamaktaydı. Türkiye ile AB arasında mültecilerin durumu ve geleceği hakkında görüşmeler yapılmıştır. AB ülkeleri göçmen konusuna sıcak bakmadıkları için 2016 yılında Türkiye ile Geri Kabul anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmanın maddeleri şu şekildeydi; Türkiye'ye vize serbestisi sağlanacak, Türkiye'nin AB üyeliği yeniden gündeme gelecek, Türkiye'nin sınır güvenliği

sağlanacak ayrıca 6 milyar euro finansal destek verilecektir. Türkiye ise verilen bu ayrıcalıklar karşısında ülkesinde mültecileri tutmaya devam edecek ve Avrupa'ya kaçan Suriyelileri geri ülkesine kabul edecekti. Türkiye hala mültecilere ülkesinde ev sahipliği yaparken Avrupa verdiği sözlerin pek çoğunu tutmamıştır (Seta, 2020).

3.10. Suriye Krizinin Türkiye-ABD İlişkilerine Yansıması

Orta Doğu'da başlayan Arap Baharı süreci, Türkiye ve Amerika arasında ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. Arap Baharı süreci Tunus, Libya, Lübnan gibi ülkelerden sonra Suriye'de etkisini göstermiştir. Türkiye ve Amerika'nın Suriye üzerinde izlediği politikaların çatışması iki ülke arasında gerilime sebep olmuştur. Türkiye, Obama döneminde savaştan kaçan mülteciler için uçuşa yasak bir bölge oluşturulmasını istemiş fakat ABD bunu reddetmiştir. ABD, Suriye krizinde NATO üyesi olan Türkiye'yi desteklemek yerine terör örgütü olan PYD ile işbirliği yapmıştır.

Türkiye, ABD karşısında istediği yardımı alamamış ve uluslararası kuruluşlara yönelmiştir. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler ile müzakerelerin yanı sıra Rusya ve İran ile de işbirliği yapmıştır. Ayrıca terör gruplarının eylemlerini durdurmak amacıyla Suriye üzerine Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı operasyonlarını gerçekleştirmiştir. Türkiye, Suriye sorunu karşısında uluslararası camiada yalnız bırakılmış haliyle tüm askeri operasyonları tek başına yapmak zorunda kalmıştır. NATO oluşumunun bir parçası olmasına rağmen gerek ABD gerekse diğer ülkeler destek vermemiştir.

Türkiye, ABD'den silah mühimmatı istemiş fakat ABD herhangi bir cevap vermemiştir. Bunun üzerine Rusya'dan S-400 savunma sistemleri satın almıştır. NATO üyesi olan bir ülkenin ilk defa Rusya'dan silah alması ABD ile Türkiye arasındaki ilişkileri iyice bozmuştur (Doğan, 2019: 148). ABD bu durum karşısında Türkiye'ye ekonomik ambargo uygulayacağını söylemiştir. NATO üyesi olan iki ülke her ne kadar ittifak ilişkisi içerisinde görünseler de esasen Amerikan'ın terör örgütleriyle işbirliği yapması barış sürecini zora sokmaktadır.

3.11. Barış Pınarı Harekâtı

Barış Pınarı Harekâtı, 9 Ekim 2019 tarihinde Türk ordusu tarafından Suriye Demokratik Güçlerine karşı başlatılan operasyondur. Operasyonun amacı şu maddelere dayanmaktaydı;

- Türkiye-Suriye sınır hattında güvenliği sağlamak için terör örgütlerinin burada konuşlanması engellenecektir.
- Suriye'nin güney bölgesinde oluşabilecek terör koridorunun önüne geçilecektir.
- Suriye'nin kuzey kısmında yaşayan halkın güvenliği sağlanarak onlar için hayat sahası oluşturulacaktır.
- Başta DAESH ve PYD/YPG olmak üzere Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden tüm terör örgütlerini yok edilecektir.
- Sığınmacı Suriyelilerin vatanlarına dönmesi için fiziki koşullar yerine getirilecektir.

Barış Pınarı Harekâtı, önceki yapılan Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonları gibi Meşru Müdafaa hakkı kapsamında yapılmıştır. Birleşmiş Milletler'in söz konusu 51. maddesinde, üye devletlerden birine karşı tehdit olması durumunda Güvenlik Konseyi gerekli müdahale kararı alıncaya kadar ilgili devletin meşru savunma hakkını kullanmasını öngörmektedir (Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü). Ayrıca BMGK'nın terörle mücadele kararları da gözetilmiştir. Operasyon, terör örgütlerinin konuşlanmasını engellenmek için sığınak, teçhizat ve malzemeleri yok etmeye yönelik olmuştur. Hiçbir sivil vatandaş zarar görmemiş ve Suriye'nin tarihi mirasına saygı gösterilmiştir.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyonlara karşı dış ülkelerden eleştiriler gelmiştir. Savunma Bakanı Hulusi Akar, konu hakkında açıklama yaparak amacımız terör örgütlerini bölgeden temizleyerek Suriyeli vatandaşların ülkelerine geri dönmesine yardımcı olmaktır demiştir. Barış Pınarı Harekâtı sırasında Türk ordusuna Suriye Milli Ordusu yardım etmiştir. Operasyon Kamışlı, Resulayn ve Tel Abyad'da terör örgütlerine yapılan atışla başlamıştır. Türk F-16 uçakları geniş bir alan üzerinde havadan bombardıman ile devam etmiştir. Karadan ilerleyen askerler ise Resulayn ve

Tel Abyad'a doğru gitmiştir. Operasyonun çevresi Halep, Rakka ve Hasekiyi kapsayacak şekilde geniş bir alana yayılmıştır.

ABD ve AB'nin girişimiyle PYD/YPG'nin güvenli bölge olarak ilan edilen alandan 12 saat içerisinde çekilmesine karar verilerek ateşkes ilan edilmiştir. Belirtilen zamanın dolmasından sonra terör örgütlerinin geri çekildiği bildirilmiştir. Türkiye'nin operasyondaki amacı sınır bölgesini Suriye Demokratik Güçleri'nden koruyarak buraya 30 kilometre uzunluğunda bir güvenli alan oluşturmaktır. Türkiye operasyonu başarı ile tamamlarsa da daha sonra buraya Suriyeli sığınmacıları yerleştirmeyi planlıyordu. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, operasyonun amacını her ne kadar terör örgütlerinin sınır çizgisinden uzaklaştırılması olarak söylese de uluslararası alanda kınanmıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad Türkiye'yi işgalci olarak suçlamış ve çatışmalara karşılık vereceğini söylemiştir (Sabah, 2022).

Türkiye, operasyonu zafer ile kazanmış ve sınır çizgisinden başlayarak 30 km derinliğindeki alanı terör örgütlerinden temizlemiş ve sığınmacılar için güvenli bir bölge oluşturmuştur. Operasyon sonrasında Türk ordusu oluşturduğu güvenli bölgede mayın temizleme çalışmalarına başlayarak ilgili alanda denetim mekanizmaları oluşturmuştur. Barış Pınarı Harekâtı kapsamında alınan kararlar Soçi Zirvesi'nde dile getirilerek kabul edilmiştir. 22 Ekim tarihinde toplanan zirvede Türkiye ve Rusya güvenli bölgede ortak kara devriyesine başlayacağını kabul etmiştir (Polat, 2020: 77-80).

Şekil 3.5. Barış Pınarı Harekât Sahası

Kaynak: (Tasav, 2019).

3.12. Türkiye’de Yaşayan Sığınmacıların Son Durumu

Çatışma, fakirlik ve zulüm yüzünden göç eden insan sayısı günden güne çoğalırken en fazla sığınmacıyı barındıran ülke ise Türkiye olmuştur. Türkiye’de mülteci krizi, Suriye’de meydana gelen olaylardan sonra bazı vatandaşların ülkemize sığınma talebi ile başlamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin raporuna göre Türkiye sığınmacı kabul eden ülkeler arasında son sırada yer alırken iç savaştan sonra listenin ilk sırasında yer almaya başlamıştır. Mayıs 2022 tarihi itibarıyla Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacı sayısı 3 milyon 763 bin 652 kişi olmuştur (Mülteciler Derneği, 2022). Suriyeli sığınmacılar Türkiye başta olmak üzere başta Lübnan, Mısır ve Ürdün olmak üzere Orta Doğu ülkelerine sığınmıştır. Dünyanın zengin ülkeleri ise mültecilere kapılarını kapatmıştır.

Türkiye’de, Suriyeli sığınmacılar geçici koruma statüsü altındadır. Göç İdaresi Başkanlığı, mültecilerin geçici koruma kapsamında haklarını “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun” 91. maddesine dayanarak yürütmektedir. Göç İdaresi Başkanlığının yanı sıra Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı da mültecilerin problemleriyle ilgilenmiştir. AFAD, bu bağlamda Suriyeli sığınmacılar için

kalabilecekleri kamplar kurarak sosyal, ekonomik, sağlık ve eğitim alanlarında yardımda bulunmuştur. Suriye çocukların eğitimden yoksun kalmaması için büyük miktarda yatırımlar yapılmıştır. AFAD'a sosyal çalışmaları sırasında Kızılay'da yardım ederek destekle bulunmuştur. Tüm bu çalışmalar, sığınmacıların ülkemize adaptasyon sürecini kolaylaştırmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye hızlı alışabilmesinin sebebi yapılan sosyalleşme hareketlerine ilaveten ayrıca ülkemizin komşu devletlerle benzer ırk ve dini yapılarına sahip olmasıdır.

AFAD, mültecilerin giyinme, sağlık ve konaklaması amacıyla çeşitli yerlerde barınak merkezleri oluşturmuştur. Bunlardan birisi de Suruç'ta kurulan ve 35 bin kişiyi ağırlayacak kapasiteye sahip barınak merkezidir. Burası Ayn-el Arap bölgesinden Türkiye'ye sığınan Suriyeli Kürtlerin konaklama yeri olmuştur. Barınaklarda kalmayan sığınmacılar Türkiye'nin diğer illerinde yaşamaktadır. Başta İstanbul olmak üzere en çok Suriyeli Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'da bulunmaktadır. Mültecilerin kendilerine yaşadıkları illerde ev tutması piyasayı daraltmış ve kiralara yükselmesine sebep olmuştur. Suriye'de hala çatışmanın devam etmesi mülteci akınının devam etmesine yol açmaktadır. Özellikle sınırdan kaçarak Kilis şehrine sığınan kişilerin sayısı çok fazladır. Bu durum Kilis'in demografik yapısının bozulmasına yol açarak toplumu Türk ve Araplar olarak ikiye ayırmıştır.

Suriyeli sığınmacılar işgücü piyasasını da etkilemiş durumdadır. İşverenler, ucuz ücret karşılığında Suriyeli işçi çalıştırmakta böylelikle bölge halkı istihdam edilememektedir. Bu durum Suriyeli sığınmacıların dışlanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle yabancıların çalışma düzenlerine dair getirilen yönetmelikle çalışma hayatı düzenlenmiştir. Yönetmelikle birlikte artık yabancılar çalışma izniyle istihdam edilecektir. İşverenler sahip oldukları işçi sayısının yüzde 10'undan fazla yabancı çalıştıramayacaktır. Ayrıca yabancılar sadece kendilerine izin verilen alanlarda çalışabileceklerdir. Yabancılar sağlanan çalışma sahası genelde bölge halkının rağbet göstermediği iş kollarından meydana gelmekteydi. Bu durum Türk vatandaşlarının çalışmak istemediği alanlarda sığınmacıların istihdam edilmesine yol açarak ekonomiyi pozitif yönde etkileyecektir.

Ekonomiyi iyi yönde etkileyen diğerk bir unsur ise Orta Doğu ÷lkeleriyle ticarete bulunan Suriyeli tñccarlardır. Bu tñccarlar Mersin limanını kullanarak Orta Doğu ÷lkeleriyle mal alışverişinde bulunmuş ve dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiştir. Sonuç olarak, sığınmacıların ekonomi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır. Fakat daha fazla oluşabilecek mülteci krizini engellemek adına bazı girişimlerde bulunulmalıdır (Nurdoğan, Dur ve Öztürk, 2016: 227-233). Türkiye, Suriye’de güvenli bölgeler oluşturarak Suriyeli sığınmacıların ÷lkelerine dönmesini istemektedir. Bu bağlamda Türkiye, Suriye rejimi ve terör örgütlerine karşı askeri harekâtlara devam etmektedir.

SONUÇ

2010 yılında Orta Doğu'da başlayan Arap Baharı sürecinden etkilenen ülkelerden birisi de Suriye olmuştur. Suriye krizi, Baas rejimine karşı halkın reform isteğiyle yaptığı gösteri hareketleriyle başlamıştır. Arap Baharı'yla başlayan halk hareketleri kısa sürede sosyal medya üzerinden yayılarak belli grupların örgütlenmesini sağlamıştır. Suriye, Mart 2011 yılından itibaren kanlı bir iç savaşın yaşandığı bölgeye dönüşmüştür. İç savaş sürecinde Suriye küresel ve bölgesel pek çok aktörün dâhil olduğu bir güç mücadelesini sahası haline dönüşmüştür. Ayrıca ifade edilmelidir ki farklı ülkelerin dâhil olduğu Suriye İç Savaşı aynı zamanda bir vekâlet savaşına dönüşmüştür.

Suriye'de yaşanan savaştan en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. Bunun en önemli sebebi iki ülkenin sınır komşusu olmasıdır. Suriye'de yaşanan karışıklık nedeniyle Türkiye en fazla sınır güvenliği bakımından risk altına girmiştir. Türkiye bu süreçte ekonomik ve askeri olarak büyük zarara uğramıştır. 2011 yılından sonra Türkiye milyonlarca göçmene kapısını açmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Suriye'de hâkimiyet kurmaya çalışan DAESH, Türkiye'de bazı illerde terör eylemleri düzenlemiştir. Suriye İç Savaşı Türkiye'ye yalnız bu açıdan zarar vermekle kalmamıştır.

2015 yılında Türkiye'nin sınıra yakın bir yerde Rus uçağını düşürmesi hadisesi Türk-Rus ilişkisinin bozulmasına yol açmış ve karşılıklı yaptırım uygulanmıştır. Türkiye bunun üzerine Rusya'ya özür mektubu göndererek ölen pilotun ailesine tazminat verileceğini söylemiştir. 2016 yılına gelindiğinde Türk-Rus diplomatik ilişkileri tekrar ılımlı seviyesine dönmüştür. Türkiye genellikle Suriye İç Savaşı'ndan sonra Rusya'yla işbirliği içerisinde olmaya çalışmıştır. Çünkü Türkiye'nin sınırına yakın yerlerde boşalan güç boşluğunu fırsat bilen terör örgütleri bu bölgelerde hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Türkiye bu nedenle müttefik olarak gördüğü Rusya'yla ilişkilerini iyi tutmak istemiştir.

Suriye krizinin derinleşmesiyle beraber birçok devlet ve devlet dışı aktörler Suriye üzerinde rekabete girişmiştir. Bu yüzden Türkiye sınır güvenliğini korumak istemiş bu nedenle askeri operasyonlarla terör örgütlerini temizlemeye çalışmıştır.

Türkiye, 2016 yılında Fırat Kalkanı Operasyonu ile sınırına yakın olan Cerablus kentini ilk olarak terör örgütlerinden arındırmıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı'nın başarıya ulaşmasının ardından sırayla Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Operasyonları gerçekleştirilmiştir. Türkiye bu süreçte bazı siyasal riskleri de göz önünde bulundurmaya zorunda kalmıştır. Çünkü Suriye üzerinde çeşitli çıkarları olan ABD ve Rusya tarafından savaş tehdidiyle karşı karşıya kalabilirdi. Türkiye bu nedenle krizin aşılmasında diğer devletlerle oldukça işbirliği içinde olmaya çalışmıştır.

Suriye'de yaşanan iç savaşın ardından ülkeye kalıcı barışı getirmek adına Türkiye, İran ve Rusya'nın öncülüğünde Astana görüşmeleri yapılmıştır. Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılan toplantıların ilki 23 Ocak 2017 tarihinde üç garantör ülke öncülüğünde başlamıştır. Günümüze kadar toplam 18 kez yapılan görüşmelerin sonuncusu Haziran 2022 tarihinde yapılmıştır. Toplantılarda genellikle Suriye'nin güncel durumu ele alınarak terör örgütlerinin temizlenmesi adına oluşturulan güvenli bölgelerin mevcut durumu değerlendirilmiş ve olası operasyonlardan bahsedilmiştir. Ayrıca Astana ile beraber yürütülen Soçi Zirvesi de barış sürecini oluşturan önemli bir adımdır.

Genel olarak bakıldığında, Suriye krizinin çözüm sürecinde Türkiye'nin oynadığı rol önemlidir. Türkiye, çatışmanın sonlandırılmasına yönelik bir dizi anlaşma ile çözüm sürecine katkı sunmaya çalışmıştır. Türkiye hâlihazırda Suriye bölgesinde operasyonlarına devam etmektedir. Türkiye, uluslararası platformlarda meşru müdafaa hakkı kapsamında BMGK üzerinden kamuoyuna sesini duyurmalıdır. Bu süreçte Esad rejimine ve terör örgütlerine yönelik eylemlerine kararlılıkla devam etmelidir. Türkiye, BM ve AB ile istişarede bulunarak güvenli gördüğü bölgelere sığınmacıları yerleştirmeye çalışmalıdır. Sadece uluslararası kuruluşlar ile değil komşu ülkelerle bu bağlamda diyalogunu geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

- ACUN, Can (2017). “PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG”, **SETA**, s. 7-68.
- AĞIR, Osman ve Meram Takar (2016). “Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, s. 285-306.
- AĞIR, Osman ve Zehra Aksu (2017). “Birleşmiş Milletler’in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi”, **ASSAM**, Cilt 4, Sayı 9, s. 43-55.
- AKBABA, Yunus (2014). “6-7 Ekim Olayları ve Çözüm Süreci”, **SETA Perspektif**, Sayı 78, s. 1-5.
- ALTINER, Bilal (2014). “Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, s. 1-9.
- ANADOLU AJANSI (23 Şubat 2017). **Fırat Kalkanı Harekâtı’nda Dönüm Noktası**, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/firat-kalkani-harekatinda-donum-noktasi/756844> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- ANADOLU AJANSI (17 Şubat 2021). **Dışişlerinden, Suriye Konulu 15. Garantörler Toplantısı'na İlişkin Açıklama: Ayrılıkçı Gündemler Bir Kez Daha Reddedildi**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/disislerinden-suriye-konulu-15-garantorler-toplantisina-iliskin-aciklama-ayrilikci-gundemler-bir-kez-daha-reddedildi/2148043> (Erişim Tarihi: 25.06.2022).
- ASHLEY, Richard K. (1986). “The Poverty of Neorealism”, **International Organization**, Cilt 38, Sayı 2, s. 225-286.
- ATABEY, Figen (2015). “Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci”, **AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, Sayı 7, s. 193-209.
- ATATÜRK ANSİKLOPEDİSİ (10 Şubat 2022). **Hatay Sorunu ve Çözümü**, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:f_FSXS6MC8cJ:https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hatay-sorunu-ve-cozumu/+&cd=10&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (Erişim Tarihi: 20.06.2022).
- AYDIN, Mustafa (2004). “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, s. 33-60.
- AYDIN, Mustafa et al. (2012). **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AYVAZ, Zehra (2020). “Astana ve Soçi Süreçlerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkileri”, **The Journal of Diplomatic Research-Diplomasi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, s. 46-63.
- BALTA, Evren (2018). **Küresel Siyasete Giriş**, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAYLIS, John (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18, s. 69-85.

- BBC** (25 Eylül 2020). **Kobani (6-8 Ekim) Olayları 2014'te Nasıl Başladı, Sonrasında Neler Yaşandı?**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54292879> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- BEHR**, Hartmut and Amelia Heath (2009). “Misreading in IR Theory and Ideology Critique: Morgenthau, Waltz, and Neo-Realism,” **Review of International Studies**, Cilt 35, Sayı 2, s. 327–349.
- BENEK**, Sedat (2016). “Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Cilt 15, Sayı 1, s. 171-192.
- BİLGETÜRK**, İrem (2018). “İran'ın Suriye Politikası Bağlamında Şiilik ve Şii Milisler”, **Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, s. 398-438.
- BİRDİŞLİ**, Fikret (2010). “Birleşmiş Milletler (BM)’in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 11, s. 172- 182.
- BİRDİŞLİ**, Fikret (2011). “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 31, s. 149-169.
- ÇALIŞ**, Şaban ve Erdem Özlük (2007). “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 18, s. 225-243.
- ÇELİK**, Sinem (2021). “Suriye İç Savaşı Özelinde Uluslararası Siyasal Sistem Analizi”, **Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, s. 46-63.
- ÇETİNKAYA**, Şeref (2012-2013). “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler”, **21. Yüzyılda Sosyal Bilimler**, Sayı 2, s. 239-260.
- CANYURT**, Dilek (2018). “Kazanılmayan Savaş “Suriye İç Savaşı”: Neden Bitmedi, Barış Nasıl Gelebilir?”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Sayı 4, s. 1103-1120.
- DEMİR**, Enes (2021). “Türkiye’nin Suriye Politikası Bağlamında TSK’nın Suriye’deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları”, **Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, s. 541-580.
- DOĞAN**, Zehra (2019), “Türkiye-ABD İlişkilerinin Temel Dinamikleri ve Stratejik İttifak Boyutu”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, s. 133-156.
- DÜNYA BÜLTENİ** (10 Nisan 2012). **Kofi Annan'ın Suriye Planı nedir?**, <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/kofi-annanin-suriye-planini-nedir-h205440.html> (Erişim Tarihi: 22.06.2022).
- ERDOĞAN**, Seven (2020). “E.H. Carr’ın “Yirmi Yıl Krizi 1919-1939” Kitabında Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası Düzen”, **Aydın İktisat Fakültesi Dergisi**, s. 1-15.
- ERŞEN**, Emre (2016). “Suriye Sorunu Gölgesinde Türkiye-Rusya İlişkilerinde Normalleşme Süreci”, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, s. 153-171.

- ESKİOĞLU**, Remziye (2019). “Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri”, **Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, s. 70-80.
- EURONEWS** (12 Ocak 2016). **İŞİD İstanbul'da Turistleri Hedef Aldı**, <https://tr.euronews.com/2016/01/12/isid-istanbul-da-turistleri-hedef-aldi> (Erişim Tarihi: 27.06.2022).
- GÜNEL**, Kamil (1998). “Fırat ve Dicle Sularının Paylaşılma Sorunu”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı 2, s. 237-242.
- GÖK**, Ali (2021). “Suriye ve Libya’da Meydana Gelen Çatışmaların Vekâlet Savaşı Teorisi Kapsamında Karşılaştırılması”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, s. 121-150.
- GÖKHAN**, Özkan (2018). “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi veya Diğer Bir İfadeyle “İlan Edilmemiş Savaş”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, s. 169-198.
- HABERCOM** (2 Mart 2020). **Soçi Mutabakatı nedir? Soçi Mutabakatı maddeleri nelerdir?**, <https://www.haber.com/soci-mutabakati-nedir-soci-mutabakati-maddeleri-nelerdir-276301/>, (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- HARUNOĞULLARI**, Muazzez (2021). “ABD ve Rusya’nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerin Jeopolitik Yaklaşımları”, **Ortadoğu ve Göç**, Cilt 11, Sayı 1, s. 43-84.
- HOPF**, Ted (1998). “The Promise of Constructivism In International Relations Theory”, **International Security**, Cilt 23, Sayı 1, s.171-200.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI**, (2017). “PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG”, s. 6-66.
- İNSAMER** (5 Mart 2018). **Çin'in Suriye Politikası ve Hesapları**, https://www.insamer.com/tr/cinin-suriye-politikasi-ve-hesaplari_1301.html (Erişim Tarihi: 22.07.2022).
- İSMAYIL**, Elnur (2017). “Suriye’de Ateşkes Anlaşması: Beklentiler ve Gerçekler”, **BİLGESAM**, s. 1-8.
- İŞYAR**, Ömer Göksel (2017). **Türk Dış Politikası Sorunlar ve Süreçler**, 1.Baskı, Bursa: Dora Basım Yayın.
- KALYENCİ**, SEMİH (2021). “Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye İç Savaşı”, **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**.
- KERMAN**, İbrahim ve Ertan Efegil (2017). “Terör Örgütü PKK/PYD’nin Suriye’de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, s. 162-198.
- KEYİK**, Mehmet ve Mehmet Seyfettin Erol (2019). “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, s. 12-49.
- KILIÇKAN**, Zişan Yardım (2021). “Uçak Krizi Öncesi ve Sonrasında Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkilerinin Analizi”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, Cilt 56, Sayı 2, s. 1284-1312.

- KOLDAŞ**, Umut ve Nur Köprülü (2011). “Arap İntifadası mı?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel ve Uluslararası Dinamikleri”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt 6, Sayı 1, s. 24-61.
- KÖYLÜ**, Murat (2018). “Suriye’de PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı”, **ASSAM Uluslararası Hakemli Dergisi**, Sayı 11, s. 70-86.
- KURT**, Selim (2021). “Donmuş Çatışma Çözümüne İki Farklı Yaklaşım: Azerbaycan ve Gürcistan”, **Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, s. 138-161.
- KURT**, Veysel (2015). “Türkiye’nin Suriye Politikası ve Şah Fırat Operasyonu”, **SETA Perspektif**, Sayı 91, s. 1-5.
- KURT**, Veysel (2019). “Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu’da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği”, **Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, s. 307-326.
- KÜÇÜKKELEŞ**, Müjge (2012). “Arap Birliği’nin Suriye Politikası”, **SETA ANALİZ**, Sayı 51, s. 1-24.
- MİLLİYET** (18 Temmuz 2012). **Rusya neden hâlâ Esad’ı destekliyor?**, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/rusya-neden-h-l-esad-i-destekliyor-1568470> (Erişim Tarihi: 26.07.2022).
- NECİYEV**, Elçin (2019). “Cenevre’den Soçi’ye “Suriye” Problemine Çözüm Arayışları”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, s. 835-850.
- MEDYASCOPE** (17 Haziran 2022). **16. Astana Görüşmeleri Sona Erdi: Türkiye, İran ve Rusya, IŞİD’e Karşı İşbirliğine Devam Edecek**, <https://medyascope.tv/2021/07/09/16-astana-gorushmeleri-sona-erdi-turkiye-iran-ve-rusya-iside-karsi-isbirligine-devam-edecek/> (Erişim Tarihi: 24.06.2022).
- METİNTAŞ**, Mustafa Yahya (2017). “Sykes-Picot Antlaşmasından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’ne Kadar İngiltere ve Fransa’nın Kıbrıs Politikaları”, Cilt 1, Sayı 1, s. 42-56.
- MİLLİYET** (17 Haziran 2022). **Astana Bildirisinde Sınır Güvenliği Vurgusu**, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/astana-bildirisinde-sinir-guvenligi-vurgusu-6774390> (Erişim Tarihi: 24.06.2022).
- MUHİTTİN**, Ataman (2012). “Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum”, **SETA Raporu**, Sayı 6, s. 4-58.
- MUSLU**, Fatih (2018). “Suriye İç Savaşında Esed’in Rolü, Konumu ve Geleceği”, **SETA**, Sayı 236, s. 5-35.
- MÜLTECİLER DERNEĞİ** (26 Mayıs 2022). **Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Mayıs 2022**, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- NTV** (22 Şubat 2015). **TSK’dan Süleyman Şah karakoluna "Şah Fırat" Operasyonu**, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/suleymah-saha-operasyon-1-asker-sehit,LmYkF4IOM0SIRTLJzsiEeg> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).

- NURDOĞAN**, Ali Kemal ve Ali İhsan Burak DUR, Mustafa ÖZTÜRK (2016). “Türkiye’nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri”, **İş ve Hayat Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, s. 217-238.
- OMBUDSMAN**, **Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü**, <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> (Erişim Tarihi: 26.06.2022).
- ORHAN**, Oytun ve Hamza Haşıl (2020). “Moskova Mutabakatı Sonrası Türkiye’nin Tehdit Değerlendirmesi: Suriye Rejimi, YPG/PKK ve Radikaller”, **ORSAM**, Sayı 116, s. 2-16.
- ORMER** (24 Mayıs 2016). **Türkiye’nin DAESH ile Çok Boyutlu Mücadelesi**, https://www.ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,80,turkiye_nin_daes_ile_cok_boyutlu_mucadelesi.html (27.06.2022).
- ORSAM** (2 Temmuz 2012). **Suriye Eylem Grubunun Cenevre Toplantısı**, <https://www.orsam.org.tr/tr/suriye-eylem-grubunun-cenevre-toplantisi/> (Erişim Tarihi: 23.06.2022).
- ÖZÇELİK**, Fatih (2018). “Suriye ve su Bağlamında Terör”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, s. 922-936.
- ÖZÇELİK**, Necdet ve Can Acun (2018). “Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekâtı”, **SETA**, s.7-51.
- ÖZÇELİK**, Necdet ve Murat Yeşiltaş ve Merve Seren (2017). “Fırat Kalkanı Harekâtı-Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler”, **SETA**, s. 7-55.
- PINAR**, Latif (2014). “Neorealizmin Güvenlik Olgusuna Yönelik Varsayımları Bağlamında Türk Dış Politikasında Suriye Krizi Süreci”, **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, Cilt 3, Sayı 1, s. 57-76.
- POLAT**, Doğan Şafak (2016). “Arap Baharı ve Suriye Savaşı”, **Uluslararası Politikada Suriye Krizi**, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, İstanbul: Beta Basım, s. 138.
- POLAT**, Doğan Şafak (2020). “Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 16, Sayı 33, s.53-96.
- SABAH** (14 Haziran 2022). **Barış Pınarı Harekâtı**, <https://www.sabah.com.tr/haberleri/baris-pinari-harekati> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- SANDER**, Oral (2015). "Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 37, Sayı 3, s. 219-228.
- SANDIKLI**, Atilla ve Ali Semir (2012). “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Sayı 52, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, s. 1-57.

- SETA (23 ŞUBAT 2015). **5 Soru: Şah Fırat Operasyonu'nun Detayları**, <https://www.setav.org/5-soru-sah-firat-operasyonunun-detaylari/> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- SETA (24 Ocak 2018). **Zeytin Dalı: Operasyonel İletişim Stratejisi**, <https://www.setav.org/zeytin-dali-operasyonel-iletisim-stratejisi/> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- SETA (4 Mart 2020). **5. Soru: Mülteci Krizi ve Türkiye**, <https://www.setav.org/5-soru-multeci-krizi-ve-turkiye/> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- SİNKAYA, Bayram (2011). “İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 3, Sayı 33, s. 38-48.
- SLAUGHTER, Anne Marie (1995). “Liberal International Relations Theory and International Economic Law”, **American University International Law Review**, Cilt 10, Sayı 2, s.716-743.
- STRATEJİK ORTAK (5 Ocak 2017). **Suriye İç Savaşı’nda Kazanan ve Kaybeden Ülkeler**, <https://www.stratejikortak.com/2017/01/suriye-ic-savasi-2.html> (Erişim Tarihi: 25.07.2022).
- ŞEN, Yağmur (2013). “Suriye’de Arap Baharı”, **Yasama Dergisi**, Sayı 23, s. 56-79.
- TASAV (25 Ekim 2019). **Barış Pınarı Harekâtı ve Suriye’de Yeni Dönem**, <https://www.tasav.org/index.php/baris-pinari-harekati-ve-suriye-de-yeni-donem-2.html> (Erişim Tarihi: 14.06.2022).
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2017). “No: 139, 4 Mayıs 2017, Suriye’de Çatışmasızlık Bölgelerinin Oluşturulmasına Dair Muhtıranın İmzalanması Hk.”.
- ÖZDOĞAN, Mücahit (2019). “Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, s. 1-24.
21. YÜZYIL TÜRKİYE ENSTİTÜSÜ (26 Mayıs 2021). **Vekâlet Savaşları Kapsamında Suriye İç Savaşı’nın Değerlendirilmesi**, <https://21yyte.org/tr/suriye/vekalet-savaslari-kapsaminda-suriye-i-c-savasi-nin-degerlendirilmesi> (Erişim Tarihi: 24.07.2022).
- ULUSAL (22 Aralık 2021). **Astana Sonuç Bildirisi: Meşru Olmayan Yönetim Girişimleri Reddedildi**, <https://www.ulusal.com.tr/haber/8967434/astana-sonuc-bildirisi-mesru-olmayan-yonetim-girisimleri-reddedildi#> (Erişim Tarihi: 25.06.2022).
- VARLIK, Ali Bilgin (2018). “Astana-Soçi Görüşmeleri, Çatışmasızlık Bölgeleri ve İdlib’de Gerginliği Azaltma Kontrol ve Gözlem Noktaları”, **Merkez Strateji Enstitüsü**, s.1-5.
- YILMAZ, Salih (2018). **Türkiye-Rusya İlişkilerine Bakış 2016-2017**, 1. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

- WALTZ**, Kenneth N. (1988). "The Origins of War In Neorealist Theory", **The Journal of Interdisciplinary History**, Cilt, 18, Sayı 4, s. 615-628.
- WENDT**, Alexander (1992). "Anarchy Is What States Make Of it: The Social Construction Of Power Politics", **International Organization**, Cilt 46, Sayı 2, s. 391-425.